Kaisu Tuomi

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI RAAHE-SIIKAJOKI-PYHÄJOKI-KUNTAJAKOSELVITYKSEN YHTEYDESSÄ

MVA-mallin pilotointi

MAASEUTUPOLITIIKAN YHTEISTYÖRYHMÄ

Helsinki 2015

Kuntaliitto
Kommunförbundet

JOHDANTO

Pyhäjoen , Raahen ja Siikajoen erityinen kuntajakoselvitys tehtiin syksyn 2014 aikana ja kuntajakoselvittäjän raportti esityksineen valmistui tammikuussa 2015. Selvityksen rinnalla toteutettiin pilottina maaseutuvaikutusten arviointi (mva), jonka tuloksia, johtopäätöksiä ja kokemuksia on koottu tähän raporttiin. Raahen alueen lisäksi pilotteina olivat Nilakan alue (Keitele, Pielavesi, Tervo, Vesanto) ja Kuopion, Suonenjoen ja Siilijärven alue. Pilottien yleinen ja yhteinen tavoite oli, että niillä toteutettu prosessi toisi esille sekä ominaispiirteitä että hyödynnettävissä olevaa tietoa myös uusiin mva –prosesseihin.

Maaseutuvaikutusten arvioinnin tausta-aineistona oli Oulun yliopiston maantieteen laitoksen ja Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalveluiden toteuttama yhteishanke 2011-2013. Tässä hankkeessa kohteena oli Oulun kuntaliitoksen ja Kainuun hallintomallikokeilun vaikutukset maaseutuasumiseen ja –alueisiin. Maankäytön ohjaus ja maaseutuvaikutusten arviointi maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusalueilla –hankkeesta käytetään lyhennettä MAUKA. Raahen alueella toteutettua prosessia on tässä raportissa verrattu MAUKA – malliin. Keskeiset havainnot ovat, että Raahen malli on huomattavasti yksinkertaisempi ja että oleellista siinä on mva:n liittäminen kunkin kunnan toimintaan ja toisaalta uudistuvaan yhteistyöhön. Itsestään selvä mutta typologiakartan näkyväksi tuoma ominaisuus on, että kolmen kunnan asukasmäärästä 2/3 asuu maaseutumaisilla alueilla. Tällainen yhdyskuntarakenne on erityisesti otettava huomioon suunniteltaessa ja päätettäessä julkisista palveluista.

Tätä kirjoitettaessa kolmen kunnan yhdistyminen uudeksi kunnaksi näyttää jäävän toteutumatta. Näin myös mva –prosessi jää sen 1. vaiheeseen. Raahen alueen mva –kokemukset antavat kuitenkin hyvin selvän viestin, että kuntajaon muutos ei ole ainoa mahdollisuus toteuttaa maaseudun ihmisille elintärkeitä asioita. Ne ovat juuri samoja asioita, joita kuka tahansa kuntalainen tarvitsee sujuvan ja hyvän arjen rakenteiksi. Ne ovat myös asioita, joihin on otettava kantaa ja vastattava kunnan normaalin suunnittelujärjestelmän kautta kuntastrategiasta käytännön toteutukseen saakka.
Raahen alueen pilotin aloituskokouksessa mva:n lähtökohdaksi asetettiin arvopohja, jossa toimintaa ohjaa alueellinen ja ihmisten tasa-arvo. Iso ja vaikea kysymys on myös, miten maaseutuvaltaisen kunnan on mahdollista säilyttää haja-asumiseen perustuva rakenne ilman, että omilla toimenpiteillä ruokittaisiin keskittymistä. On kuitenkin muistettava, että koko yhteiskunnan rakenne muuttuu edelleen ja että kaupungistuminen on käynnissä. Ihmisten valintojen motiivina on useimmiten työpaikan sijainti ja tässä myös maaseudulla on aivan keskeinen asia yritykset ja elinkeinojen mahdollisuudet. Yksinkertaisimmillaan ”lupa” asua maaseudulla perustuu joiden katsantokantojen mukaan maa- ja metsätalouteen mutta omassa ajattelussamme käsite maaseutuyritys on huomattavasti tätä laajempi asia.

Tulevaisuuden näkymät ovat osin vain arvattavissa. Monet suuret, kaikkia kansalaisia tavalla tai toisella koskettavat kysymykset on ratkaistava uudella hallituskaudella. Kuntien toimintaa sääntelevä lainsäädäntö ja rahoituskäytäntö sekä valtakunnalliset ratkaisut ovat ylärakennetta, jonka alla yksittäinen kunta toimii ja kehittyy. Maaseutuvaikutusten arvioinnin näkökulmasta kysymys ei siksi olekaan vain alue- tai paikallistason elämästä, vaan huomioon pitäisi pystyä ottamaan myös suuret linjat ja vaikuttamiskeinot niissä. Maaseutuvaikutukset luodaan lopulta hallitusohjelmissa, eduskunnan budjettipäätöksissä sekä lainsäädännössä, jolla suomalaista yhteiskuntaa ohjataan haluttuun suuntaan. Mva tässä kontekstissa on omiaan avaamaan näkymiä yhteiskuntaan, jossa ihmisillä on todellinen mahdollisuus asua ja elää myös etäällä keskuksista. Olisiko nyt aika vahvistaa mva:n bottom-up -ajattelun voimaa kunnallisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välineenä muutoinkin kuin osana mahdollisesti käynnistyviä kuntajakoselvityksiä?

Siikajoella, 21. huhtikuuta 2015

Kaisu Tuomi
Siikajoen kunnanjohtaja, Raahen alueen pilotin asiantuntija

Sisällys

1. **Alue……3**
2. **Ihmiset……4**
3. **Leipäpuu…….6**
4. **Julkinen sektori ja sujuva arki…….7**
5. **Kuntarakenne muutoksessa……..7**
6. **MVA-prosessi / Raahen pilotti……12**
7. **Prosessin tulokset ja yhteenveto…….13**

Liitteet

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI
RAAHE PYHÄJOKI SIIKAJOKI

1. ALUE

Raahen kaupunki sekä Pyhäjoen ja Siikajoen kunnat muodostavat Raahen seutukunnan ja varsin tiiviin talousalueen. Asukkaita on n. 35 000, joista kaupunkimaisesti asuu 1/3 ja 2/3 maaseutumaisissa olosuhteissa. Tätä havainnollistaa liitteenä 1 oleva karttaesitys[1], jossa Pyhäjoki, Raahe ja Siikajoki esitetään kaupunki-maaseutuluokittelun valossa. Tässä esityksessä Raahen seutukunnasta käytetään nimitystä Raahen alue.
Liitteessä 2 olevasta kartasta näkee, miten asutus on keskittynyt nauhamaisesti jokivarsiin, pääteiden sekä rannikon tuntumaan. Alueelle on tyypillistä toisaalta myös haja-asuminen, jonka kuntien maankäyttö ja kaavoitus on vuosien saatossa mahdollistanut. Tätä kuvaa varsinkin Siikajoen taajama-aste, 47 %. Pyhäjoella vastaava luku on 70 % ja Raahessa 86 %.

Raahen seudun kolme kuntaa ovat pinta-alaltaan varsin suuria. Yhteensä maapinta-alaa on n. 2600 km² ja jokaisella kunnalla on kymmeniä kilometrejä merenrantaa; Siikajoen ja Pyhäjoen kuntien läpi virtaavat samannimiset joet. Jokilaaksot ovatkin rannikon maiseman keskeinen elementti.
Alue asukkaineen on kompakti maantieteellinen kokonaisuus. Kuntarakenteen näkökulmasta se määritellään talous- tai työssäkäyntialueeksi, jonka keskus on Raahe. Sen työpaikkaomavaraisuus on 118 % ja tässäkin mielessä se mielletään alueensa veturiksi. Siikajoen työpaikkaomavaraisuus on n. 83 % ja Pyhäjoen hieman yli 60 %[2].

Sijainniltaan Raahen alue on hyvä. Oulu on tunnin, puolentoista päässä laajoine palveluineen ja työpaikkoineen. Pääkulkuyhteydet, valtatie 8 ja kantatie 86 halkovat aluetta ja tällä hetkellä varsinkin viime mainittu on hyvässä kunnossa kesällä 2014 toteutetun peruskunnostuksen jäljiltä. Siikajoen päätaajaman Ruukin ja Raaheen kuuluvan Vihannin läpi kulkee Pohjanmaan rata ja muutama vuoro pysähtyy vielä Ruukin asemallakin, Vihannissa muut paitsi nopein pendoliinojuna. Junayhteyttä Ouluun käytetään jonkin verran mm. työpaikkaliikenteessä.
Yhteydet muualle Suomeen ja maailmalle sujuvat lentoteitse Oulunsalon lentokentältä, jonne on kuntalaisen asuinpaikka huomioon ottaen 60-90 minuutin ajomatka.
Kuntien teknisten toimien laatimasta liikenneverkkokartasta (Liite 3) näkyvät logistiikkaan liittyvät tärkeimmät elementit. Maaseudun näkökulmasta suurin ongelma on alueen sisäisen tieverkon kunto, erityisesti vähän liikennöidyt mutta esimerkiksi maatiloille elintärkeät tiet. Pyhäjoelle tulevan Hanhikiven ydinvoimalaan liittyen on valtatielle 8 suunniteltu perusparannuksia, jotka alkavat vuonna 2015.

Raahen, Pyhäjoen ja Siikajoen maisemakuvassa näkyy niiden historia. Erityisesti Raahen vanha puukaupunginosa Pekka -toreineen, Raatihuoneineen ja rantapuistoineen on visuaalisesti kaunis 1800–luvun kokonaisuus. Siikajoen päätaajamassa Ruukissa sijaitseva Yrityspuiston alue henkii sekin yhteistä historiaa, kun sen ensimmäinen teollinen tuotantolaitos oli kreivi Pehr Brahen perustama potaskatehdas. Sama kreivi on myös Raahen kaupungin perustaja (1649).
Pyhäjoen historia ulottuu vuoteen 1573, jolloin Ruotsin kuningas Juhana III sen perusti.

[1] Kaupunki-maaseutuluokitus (YKR) 2010
[2] Suomen tilastollinen vuosikirja 2014

Laivanrakennus, satamatoiminta, uitto ja sahat sekä tervanpoltto ovat olleet tyypillisiä jokivarren ja merenrannan elinkeinoja, samoin kalastus. Jokien virkistyskäyttö on tärkeä, joskin valjastaminen palvelemaan energiantarvetta ja maataloudesta, turvetuotannosta ja metsien ojituksesta peräisin olevat humuspitoisuudet ovat muuttaneet erityisesti niiden alkuperäistä merkitystä erityisesti ravustuksessa ja kalastuksessa. Viime vuosina kunnat ovat osallistuneet hankkeisiin, joilla Siikajokea ja Pyhäjokea koetetaan elvyttää mm. parantamalla veden laatua ja virtaamia. Myös tulvansuojelu on noussut tärkeäksi varsinkin Pyhäjoella, jossa keskustaajama on altis kevättulville. Ihmiset asuvat kuitenkin mielellään jokien rannoilla ja se asettaa maankäytölle ja kaavoitukselle omat pohdintansa. Myös Siikajokivarren osayleiskaavoissa on määritelty riskialttiit alueet, joille rakentamista ei voi ohjata lainkaan.

Alueemme lähihistoriassa on useita toteutuneita kuntaliitoksia. Nykyisessä Raahessa ovat entiset Saloinen, Pattijoki ja Vihanti, Siikajoki puolestaan on syntynyt Revonlahden, Paavolan, Ruukin ja entisen Siikajoen liitoksin. Näissä muutoksissa, joista tuorein on Vihannin yhdistäminen Raaheen, ei ole tehty erillistä maaseutuvaikutusten arviointia.
Seurakuntajako ei myötäile tämänhetkisiä kuntarajoja, vaan kirkkoon kuulutaan Pyhäjokea lukuun ottamatta Raahen seurakunnan kautta. Myös sillä on omat talousvaikeutensa ja laaja alue monine kirkollisine rakennuksineen ja kustannuspaineineen pakottaa miettimään, miten seurakunta on parhaiten mukana ihmisten arjessa.

Alueen kylätoiminta on organisoitunut varsin laajasti. Yhdistykset, seurat ja toimikunnat, 36 kpl, ovatkin kolmannen sektorin toiminnassa keskeisessä roolissa myös silloin, kun pohditaan niiden mahdollisuuksia ottaa hoitaakseen kunnallisia palveluita. Tässä tarvitaan myös kylien yhteistoimintaa, joka on nykyisin pisimmällä Raahessa Raahen Kylät ry:n kautta. Myös maaseutuhallinnon yhteistoiminta-alueella on kylätoiminta yhtenä painopistealueena. Uudistettava kuntalaki antaa pohjan nykyistä laajempaan kansalaistoimintaan, jota kunnat voivat tukea myös taloudellisin resurssein.

Syksyllä 2014 käynnistyi Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen erityinen kuntajakoselvitys, jonka yhteyteen päätettiin liittää mm. maaseutuvaikutusten arviointiteema. Riippumatta siitä, mikä on selvityksen tulos ja kuntien päätökset, on mva:n merkitys nähtävissä ja sen tulokset hyödynnettävissä alueen tulevaisuuden suunnitelmissa.
Hyvin painokkaasti nousee kuntajakoselvityksessä esille *alueen* tärkeys ja sen kehittämispotentiaalin käyttöön otto kaikkien kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisessä. Se edellyttää kuitenkin uudenlaista johtajuutta, ennakkoluulottomuutta ja uutta ajattelutapaa. Maaseutu on tässä tarkastelussa otettava huomioon alueellisen tasa-arvon sekä ihmisten sujuvan ja hyvän arjen näkökulmasta.
Kuntajakoselvittäjän raportti ja muu aineisto on koottu kuntien kotisivuille.

2. IHMISET

Vuodenvaihteessa 2013-2014 oli alueen asukasmäärä 34 518, joista 25 521 asui Raahen kaupungin alueella. Kaupunki-maaseutuluokittelussa varsinaisia kaupunkilaisia on vain kolmannes valtaosan ihmisistä asuessa erilaisilla maaseutualueilla. Väkiluku on vuosien saatossa pienentynyt negatiivisen muuttotaseen myötä kun taas luonnollinen väestönkasvu on positiivinen. Vuoteen 2030 mennessä ennakoidaan alle 15–vuotiaita olevan 17-21 % väestöstä. Ikääntyminen näkyy Raahen alueellakin mm. demografisessa huoltosuhteessa, joka vaihtelee 0,3:n ja 0,6:n välillä[3] ja

[3] Alle 15–vuotiaat ja yli 64–vuotiaat yhtä työikäistä kohti

kasvaa edelleen tulevina vuosina. Poismuuton takia työikäisen väen määrän ennakoidaan vähenevän ja vanhusväestön kasvavan; muuttotaseen kääntäminen positiiviseksi ja uusien veronmaksajien tulo kuntiin on kuntien vetovoiman vahvistamisen ydintavoite.
Sen toteutuminen vaatii kuitenkin pitkäjänteistä työtä; kriittinen tekijä on uudet työpaikat nyt vireillä oleviin suurhankkeisiin ja niiden ympärille (Hanhikivi 1, tuulivoimarakentaminen, Raahen satamaan liittyvät toiminnot).

Siikajoki ja Raahe ovat vuosien varrella vastaanottaneet turvapaikanhakijoita ja pakolaisia. Vuoden 2011 tietojen mukaan ulkomaalaisten osuus väestöstä oli 1,7-1,8 prosenttia, mikä erityisesti Siikajoen kokoisessa maaseutukunnassa oli huomattava määrä. Ruukin turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksen lakkauttaminen 2014 syksyllä merkitsi pitkään ja hyvin jatkuneen toiminnan loppumista; on vaikea ajatella, että VOK voitaisiin vielä käynnistää kolmannen kerran minkään tahon vastuulla.

Arjessa ulkomaalaiset ovat näkyneet katukuvassa, kaupoissa, virastoissa ja kouluissa. Ihmiset ovat tottuneet erilaisuuteen ja uusiin kulttuureihin, kun kansainvälisyys on ollut osa normaalia elämää. Tulevaisuutta ajatellen Raahen alueella on hyvät henkiset ja muut valmiudet ottaa vastaan aikanaan alkavalle Fennovoima Oy:n ydinvoimalatyömaalle tulevat ulkomaalaiset työntekijät ja heidän perheensä.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan[4] alueen kunnista raahelaisissa on eniten korkea-asteen koulutuksen saaneita, 22 % viisitoista vuotta täyttäneistä. Pyhäjoella vastaava osuus on 20% ja Siikajoella 19 %. Koulutustasoa kuvaava mittari puolestaan osoittaa, että raahelaiset ovat lähinnä valtakunnallista tasoa (300/332). Siikajoella ja Pyhäjoella vastaavat luvut ovat 260-270. Tämän mittarin mukaan koulutustaso on sitä korkeampi, mitä pitempi on koulutuksen kokonaispituus.

Raahen koulutuskuntayhtymä järjestää toisen asteen ammatillista koulutusta, minkä lisäksi Raahessa toimii kaupallisen alan oppilaitos ja aikuiskoulutusta antava kaupungin omistama osakeyhtiömuotoinen yksikkö. Lukioita on kaikilla kolmella kunnalla, vapaan sivistystyön järjestäjiä on Raahella ja Siikajoella. Käynnissä on valtakunnallinen 2. asteen koulutuksen uudistaminen, joka asettaa oppilaitokset ja lukiot pohtimaan tarkoituksenmukaisia muutoksia, työnjakoa ja yhteistyötä.

Alueen nuorille on tärkeää, että koulutusta on lähellä ja että se laatunsa puolesta antaa valmiudet työllistyä erityisesti oman talousalueen yrityksiin. Tämä on myös kaupungin ja kuntien yhteinen intressi, jonka pohjalta haetaan vuoden 2017 järjestäjälupia opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

Alueen asukkaille on tarjolla vapaa-ajanvietto- ja virkistysmahdollisuuksia varsin laaja valikoima. Kansalaisopistojen toimintaa (Raahe, Siikajoki) arvostetaan henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin tuojina, ja niillä on vahva ote myös kulttuuritoimintaan. Vakiintuneita tapahtumia on kaikissa kunnissa ja ihmiset osallistuvat niihin kiitettävästi. Kulttuurin merkitystä on mahdollista vielä nostaa ja vuosien varrella onkin ollut hankkeita, joissa se on haluttu liittää myös matkailuun. Yleisen viihtymisen ja alueen vetovoimankin kannalta vapaa sivistystyö ansaitsee paikkansa palvelutarjonnassa riippumatta siitä, kuka jatkossa saa tämän toiminnan järjestämisluvan. Monien kylien palvelutarjonnassa kansalaisopistojen harrastuspiireillä on iso merkitys ja on myös tärkeää, että niihin osallistutaan, jotta toiminta säilyisi.

[4] Pohjois-Suomen katsaus 2012. Tilastokeskus

3. LEIPÄPUU

Alueen väestä työllisiä oli vuoden 2009 tilanteen mukaan 13 110. Muutos 2000 –luvun alkuvuosina on ollut kokonaisuudessaan laskeva, vahvimmin Raahessa kun taas Pyhäjoella ja Siikajoella vauhti on ollut tasaisempi.
Työpaikkakehityksessä vuosina 2001-2009 ei ole tapahtunut dramaattista muutosta. Seutukunnassa oli tarkasteluajanjaksolla enimmillään 14 462 työpaikkaa ja 2009 se oli 13 617. Työllistymisen ongelmana on Raahenkin alueella, miten yritykset saavat vaadittavalla koulutuksella ja ammattitaidolla varustettuja työntekijöitä. Kaikki kunnat tekevät aktiivista työtä vaikeimmin työllistettävien tilanteen parantamiseksi mm. seutukunnan yhteisessä kuntakokeiluhankkeessa, jossa on mukana myös seutukunnan kehittämiskeskus omalla panostuksellaan.

Raahen alue näyttäytyy ulospäin raudan ja teräksen alueena. Rautaruukki, (nykyinen SSAB), on kymmenien toimintavuosiensa aikana työllistänyt ihmisiä usein sukupolvesta toiseen ja se osaltaan vaikuttaa sekä työpaikkaomavaraisuuteen että alueen varsin korkeaan bruttokansantuotteeseen. Nykyvuosina on syntynyt myös tuotannollisen toiminnan aluskasvillisuutta ja palvelualojen työpaikkoja, jotka ovat olleet erityisen tervetulleita naisten työllistymiseksi. Työpaikkatarjonnan kirjon merkitys on tullut esille myös hankkeissa, jotka ovat tavoitelleet pendelöiviä ihmisiä muuttamaan alueelle.
Alueelle syntyy myös pieniä yrityksiä. Raahen seutukunnan TE –toimisto myönsi vuonna 2011 starttirahaa kaikkiaan 284 333 €. Yritysten nettoperustanta oli samana vuonna 79. Myös alueen yrityskanta kokonaisuudessaan on kehittynyt 2001-2011 välisenä aikana suotuisasti ja vuonna 2011 yrityksiä oli yhteensä 1659 kpl.
Raahen alueen kunnat kuuluvat toimintaryhmä Nouseva Rannikkoseutu ry:n piiriin. Sen kautta on rahoitusta kanavoitu kaikissa kunnissa käynnistyneisiin hankkeisiin, ja myös Pohjois-Pohjanmaan ELY –keskus on ollut viime vuosina merkittävä hankerahoittaja. Seutukunnan kehittämiskeskuksen toiminnassa on elinkeinojen ja yritystoiminnan kehittäminen ollut useita vuosia yhdessä valittu painoalue.

Teollisuuden rinnalla pintansa pitävät perinteiset toimialat, maa- ja metsätalous. Kunnittain niiden merkitys vaihtelee, kun Raahen elinkeinorakenteesta osuus oli vuonna 2011 3,3 %ja Siikajoella lähes 30 % ja Pyhäjoellakin 18,4 %. Vihannin liittyminen Raaheen 2013 toi kaupunkiin varsin suuren maaseutualueen ja sen perinteiset elinkeinot. Maatalouden rahavirrat eri tuotantosuunnista olivat vuonna 2013 yhteensä n. 75 miljoonaa euroa.
Maatalouden pääostopanosten (rehut, lannoitteet, koneet, poltto- ja voiteluaineet, siemenet ja kasvinsuojelu) yhteismäärä oli puolestaan 27 miljoonaa euroa. Tukia maksettiin 2014 tietojen mukaan 24 miljoonaa euroa[5]. Maatiloja kolmen kunnan alueella on 568.
Tyypillistä kaikille kunnille on, että julkisen sektorin osuus on edelleen merkittävä, työpaikoista vuoden 2009 tietojen mukaan 22%[6].

Tulevaisuuden leipäpuut löytynevät nyt olemassa olevista sekä uusien suurhankkeiden myötä syntyvistä työpaikoista. Perämeren alue on mitä otollisinta tuulivoimahankkeille ja erityisen paljon on odotuksia Pyhäjoelle suunnitellusta ydinvoimalasta. Sen työmaan vaikutus ulottuu koko pohjoiseen Suomeen mutta Raahen talousalue sen lähinaapurina on suuri potentiaalinen hyödynsaaja. On vaikea kuvitella alueen tulevaisuutta, mikäli uusia tuotannollisia

[5] Suomen Gallup Elintarviketieto Oy
[6] Tilastotiedot on poimittu Raahen seudun yrityspalvelujen tilastokatsauksesta/ seutukunnan kehittämiskeskuksen toimintakertomuksesta vuodelta 2013.

työllistymismahdollisuuksia ei synny suuressa mittakaavassa. Talous ei kehity alueen sisäiset palvelut edellä vaan tarvitaan tuotteita ja palveluita, joilla on kysyntää muualla maassa ja viennissä. Talousalueen tulevaisuus ei kuitenkaan lähtökohdiltaan ole synkkä. Luontaisiin edellytyksiin perustuvat mahdollisuudet on osattava hyödyntää yhä syvenevän ja tiivistyvän yhteistyön avulla. Ilman uuden kunnan syntymistäkin lienee tarpeen muokata sekä päätöksenteko- että johtamisjärjestelmiä niin, että tarkastelussa on aina koko alueen ja sen ihmisten etu.

4. JULKINEN SEKTORI JA SUJUVA ARKI

Alueen kolmen kunnan järjestämä ja tuottama palveluvarustus on haluttu pitää hyvällä tasolla. Menotaloudesta on näkökulmaa ollut pakko ryhtyä kääntämään kustannusleikkausten ohella tulojen hankkimismahdollisuuksiin. Kunnista Pyhäjoki ja erityisesti Siikajoki ovat hyvin riippuvaisia valtionosuuksista, samoin on niiden merkitys kasvanut myös Raahessa, joka hyvinä taloudellisina aikoina on saanut merkittävät yhteisöverotulot. Menojen sopeuttaminen muuttuvaan tulopohjaan on kuitenkin hidas prosessi, jossa suurin kokonaisuus on monen kunnan tavoin sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset. Palvelutarpeiden kehityksessä vanhusten hoito kasvaa ja sen myötä resurssit, myös niukkenevat, on kyettävä kohdistamaan oikein.

Kuntajakoselvitystä varten alueelle laaditussa selvityksessä päivittyvät myös kuntatalouden perustiedot. Kuntien rahavirroista kunnallisveroa kertyy 15 000 €:n asukaskohtaisesta tulosta. Tuloveroprosentti on alimmillaan Pyhäjoella, 19,75 %, Raahessa se on 21 % ja Siikajoella 22 % (vuosi 2014). Kun erilaiset vähennykset kunnallisverosta otetaan huomioon, on efektiivinen prosentti 13 -16 %:n tasolla.

Kaikkien kolmen kunnan taloudessa on heikkouksia. Palvelujen turvaamiseksi mutta myös pitkävaikutteisiin investointeihin (esimerkiksi Raahen satama) on otettu velkaa. Pyhäjoen taseessa on kumuloitunutta ylijäämää, Siikajoella tasapainotellaan ja Raahessa on kertynyt tilikauden alijäämiä. Talouden liikkumavara on luonnollisesti pienin kahdessa maaseutukunnassa, Raahella on näitä paremmat mahdollisuudet vahvistua. On selvää, että kaikki kuntataloudet tarvitsevat tuloinjektioita elinkeinotoiminnan kautta.

Yhteistyömuotoja kuntalaisten arjen tarpeisiin on useita. Seutukunnan kehittämiskeskuksen ja yrityspalveluiden lisäksi sosiaali- ja terveyspalvelut hoitaa Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä, 2. asteen koulutuksen Raahen koulutuskuntayhtymä ja rakentajia palvelee kuntien yhteinen rakennusvalvonta ja ympäristönsuojelu. Ympäristöterveydenhuollon ja maaseutuhallinnon tehtävät on annettu Kalajoen kaupungin isännöimälle yhteistoiminta-alueelle. Tulevien vuosien suurimmat ja alueen ihmisiin eniten vaikuttavat mullistukset tapahtuvat sote–palveluissa ja toisen asteen koulutuksen järjestämisessä. Kuntien ydintoimintaan kuuluvat silloin nykyistä vahvemmin erilaiset elinvoimaa ja ihmisten hyvinvointia vahvistavat tehtävät; unohtaa ei voi myöskään identiteetin ja kotiseutuun leimautumisen merkitystä hyvän elämän perusaineksina.

5. KUNTARAKENNE MUUTOKSESSA

Maaseutuvaikutusten arviointi kuntajakoselvityksessä

Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen erityinen kuntajakoselvitys käynnistyi elokuussa 2014 valtiovarainministeriön asettamana. Selvitysvelvoite sinänsä perustuu kuntarakennelain (29.12.2009/1698) työssäkäynti- ja työpaikkaomavaraisuuskriteereihin, joiden valossa Raahen alue muodostaa tiiviin talousalueen.

Vaikka omaehtoiseen selvitykseen ei löydettykään yhteistä pohjaa, kuntajakoselvitys sujui sen tekijän, Kaarina Daavittilan mukaan hyvin, osin jopa innostuneesti. Maaseutuvaikutusten arvioinnin (mva) liittäminen selvitykseen on koettu tarpeelliseksi ja perustelluksi, jopa niin, että se on asian ytimessä[7]. Mva –näkökulmaa on juoksutettu kuntajakoselvityksen rinnalla mm. sen teematyöryhmissä, mikä on ollut hedelmällinen menettely molempien prosessien kannalta. Samalla on säästetty aikaa ja vältytty moninkertaisilta kokouksilta. On kuitenkin muistettava, että mva ei välttämättä ole tarkastelun keskiössä, kun toimeksiantona on miettiä tulevaisuutta mahdollisen uuden organisaation näkökulmasta. Mielenkiintoista olisi kuitenkin myös kokeilla, kuinka tiiviisti kuntajako- ja mva –prosesseja olisi mahdollista nivoa yhteen alusta asti.

Kuntajakoselvittäjän asettamia teemaryhmiä oli seitsemän:

1.elinvoima, alueen kehitys ja kilpailukyky
2.demokratia ja johtaminen
3.maankäyttö, asuminen, liikenne ja tekninen toimiala
4.sosiaali- ja terveyspalvelut
5.sivistystoimi
6.hallinto, talous, tukipalvelut konsernirakenteet
7.viestintä

Mva –asiantuntija osallistui omalla aihealueellaan ryhmien kokouksiin tuoden esille maaseutunäkökulman; tavoitteena oli, että se otettaisiin huomioon jokaisen teeman kautta. Selkeimmin mva hahmottui ryhmissä 1, 3, 4, 5 ja 6. Alueellinen tasa-arvo ja ihmisten sujuva arki liittyvät jo ajatuksena myös maaseutuun ja tällöin nähtiin tärkeänä, että päätöksentekojärjestelmä on tasapuolinen. Asiaa pohdittiin teemaryhmävaiheessa nimenomaisesti mahdollisen uuden kunnan kannalta.

Teemaryhmät muodostettiin kuntajakoselvittäjän ohjeiden mukaan. Kuntien johtavien viranhaltijoiden (johtoryhmä) ohella mukana oli substanssiosaajia eri hallintokunnista, samoin henkilöstön edustajia eri ammattijärjestöistä. Teemaryhmätyöskentelyssä korostui kuntaorganisaatioiden edustajien vuorovaikutus, mikä on tärkeää siinä tapauksessa, että kuntarakennemuutos toteutuu ja uusi kunta syntyy. Myös sitoutuminen vahvistuisi, kun on itse mukana jo uuden organisaation rakennusvaiheessa.

Kolme pilottia

Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen mva –selvitys on yksi kolmesta käynnissä olevasta pilotista[8], joilla on ollut myös valtakunnallinen ohjausryhmä. Tavoitteena on ollut löytää toimintamalleja, joita voidaan hyödyntää jatkossa kuntarakenneselvitysten yhteydessä. Vaikka jokainen alue on yksilöllinen, voivat mva –prosessit olla samantyyppisiä, samoin kuin alueilta laadittavien raporttien sisältörakenne. Pilottien tausta-analyysinä oli MAUKA –malli ja sen testaaminen.

Asiantuntija

Kolmen pilottialueen asiantuntijoiden taustat ovat erilaisia, mikä toi työhön mielenkiintoisia piirteitä. Raahen alueen asiantuntijana on ollut Siikajoen kunnanjohtaja Kaisu Tuomi, jolla on n. 15 vuoden kokemus kunnan johtavana viranhaltijana. Asemansa perusteella hän on ollut tiiviisti mukana myös kuntajakoselvityksessä. Kunnanjohtaja tarkastelee maaseutuvaikutusten arviointiprosessia vakiintuneen järjestelmän, yksittäisen kunnan ja koko alueen sisältä ja vaarana on, että näkökulma on sen takia rajoittunut tai että asiantuntijana hän ohjaa prosessia liian

[7] Raahen Seutu, pääkirjoitus 16.10.2014 'Oikea asia luupin alla'
[8] Kuopio, Siilinjärvi ja Suonenjoki sekä Vesanto, Keitele, Tervo, Pielavesi (Nilakan alue)

vahvasti. Tässä mielessä on erityisen tärkeää, että vuoropuhelu eri tahoja edustavien kuntalaisten kanssa on monipuolinen ja kattava.
Vahvuutena on, että kunnanjohtaja tuntee kunnallisen päätöksentekojärjestelmän ja pystyy kuvaamaan, miten maaseudun ihmisille tärkeät asiat saadaan osaksi normaalia kuntasuunnittelua ja sen toteuttamista. Myöhemmin tässä raportissa kuvattava vertailu Oulun yliopiston mauka - malliin[9] osoittaa, että Raahen alueen pilotissa painotus on nykyisen kuntarakenteen pohjalta jatkuvan (syvenevän) yhteistyön puolella. Tämä johtuu siitä, että jo selvityksen alkuvaiheessa oli todennäköistä, etteivät alueen kolme kuntaa yhdisty. Tämä näkyy mva –prosessin toteuttamisessa ja asiantuntijan tavassa käsitellä maaseututeemaa.
Raportin yhteenveto-osiossa (”opasosio”) on lisäpohdinta asiantuntijan merkityksestä ja roolista mva –prosessin toteuttajana.

Arviointityö yleisessä kontekstissa
Kuntien tehtäväkenttä muuttuu kuntajakoselvityksen lopputuloksesta riippumatta. Käynnissä olevat, kuntien tulevaisuuteen vahvasti vaikuttavat prosessit, erityisesti sote –uudistus ja kuntalain kokonaisuudistus, ohjaavat toimintaa myös ilman varsinaista kuntaliitosta. Suuriin muutoksiin kuuluvat maaseudun näkökulmasta myös lukio- ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen uudistaminen, joihin molempiin sisältyy maaseutuvaikutuksia. Raahen alueen kunnilla on vahva tahto säilyttää lukio-opetus lähellä ja oman ammatillista koulutusta antavan organisaation säilyttäminen on muutenkin koko alueen yhteinen intressi. Erityinen huoli liittyy Ruukin maaseutuopistoon, joka on toiminut kymmeniä vuosia maatilojen osaajien kouluttajana ja jota edelleen tarvitaan maaseutuosaamisen vahvistajana.

Kunnan rooli ja merkitys elävät ajan virtausten mukana ja tulevaisuuden hahmottaminen edellyttää muutoksia ajattelussa ja toimintatavoissa. Raahen alueen maaseutuvaikutusten arvioinnin lähtökohdaksi on kuitenkin otettu nykyinen yhdyskuntarakenne ja ihmisten sijoittuminen alueelle. Kaupunki-maaseututyypittelyn karttaesityksestä (YKR 201) näkee selvästi, miten vahvasti maaseutumainen Raahen alue on: vain 1/3 ihmisistä asuu kaupunkimaisesti Raahen keskustassa ja aivan sen välittömässä läheisyydessä.
Arkielämässä, käytännön tasolla, keskeistä ei ole kaupunki-maaseutunäkökulma vaan väljemmin se, missä ihmiset haluavat asua ja miten he kokevat arkipäivänsä sujumisen. Myöskään ei kysymys ole kaupungin ja maaseudun vastakkain asettelusta, vaan aidosta rinnakkain elämisestä.
Kunnallisen ja alueellisen päätöksenteon ei siten pitäisikään lähteä siitä, että palvelurakenne on keskitettävä niin, että suurimmalla osalla asukkaista palvelut ovat kaukana tai hankalasti saavutettavissa.

Merkitystä on tällöin erityisesti maankäyttö- ja kaavoitusratkaisuille, joiden on tuettava joustavia lupakäytäntöjä ja haja-asumista. Tämä otettiin myös mva –ajattelun pohjaksi ja arvovalinnaksi aloituskokouksessa 11.9.2014. Karut kuntatalouden realiteetit on luonnollisesti otettava huomioon ja ne ohjaavat pitkän aikavälin suunnittelua mutta maaseutuvaikutusten arviointi avaa siihen ehdottomasti huomioon otettavan ulottuvuuden.

Voisi ajatella, että maaseutumaisuudesta, maaseudusta, haja-asumisesta ja etäisyyksistä kiinni pitäminen on vanhakantaista edunvalvontaa ja että se ei tunnista yhteiskunnassa tapahtuneita ja tapahtuvia suuria muutoksia. On selvää, että kaupungistuminen ja keskittyminen ovat Suomessa vielä käynnissä huolimatta siitä, että ihmiset ajattelevat maaseudun voivan olla ihanteellinen ympäristö asua, elää ja kasvattaa lapsia. Arjen sujumisen edellytyksistä on kuitenkin huolehdittava tasapuolisesti asuinpaikasta riippumatta. Tämä asettaa maaseutumaisille alueille oman reunaehtonsa ja edellyttää, että maaseutuvaikutusten arviointiprosessissa tunnistetaan myös konkreettisia toimenpiteitä, jotka edistävät nykyisenkaltaista yhdyskuntarakennetta. Tällaisena

[9] Pohjois-Suomen maantieteellisen seuran ja Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 2013

mahdollisuutena on nostettava esille ainakin kiinteä tietoverkko (laajakaista), jonka arvioidaan yleisesti olevan tiestön, puhtaan veden ja sähkön veroinen maaseudun infrastruktuuritekijä.

Maaseutuvaikutusten arviointi Raahen alueen prosessina
Asiantuntijan ja työ- ja elinkeinoministeriön keskinäisen sopimuksen mukaan Raahen alueen mva-työ toteutettiin 1.9.2014 -31.3.2015 välisenä aikana. Ajanjaksoon sisältyi laskennallinen 10 päivän työmäärä. Sopimuksen liitteenä olevaan työsuunnitelmaan kirjattiin seuraavat vaiheet:

*kuntajakoselvityksen työryhmien yhteistapaaminen /mva:n esittely	1.9.2014
*pilottien ohjausryhmä /oman pilotin esittely	10.9.2014
*oman pilotin aloituskokous	11.9.2014
*kuntajakoselvityksen työryhmiin osallistuminen	17.9-23.9.2014
*alueen kuntajohtajien keskustelu ja johtamisjärjestelmät 23.9.2014	
*mva –pilottien työkokous	25.9.2014
*kuntajakoselvityksen työryhmien 2. kokous	6.10.2014
*laajapohjainen poliittinen keskustelu uudessa kunnassa	10.11.2014
*maaseutuvaikutusten arvioinnin työpaja	

Alkuperäiseen työsuunnitelmaan tuli muutoksia; toteutunut prosessi on kirjattu tämän raportin liitteenä olevaan asiantuntijan päiväkirjaan.

Pilottien ohjausryhmiä on pidetty työsuunnitelman jälkeen myös 12.11. ja 15.12.2014. Näiden lisäksi asiantuntija on osallistunut mva –teematilaisuuteen Helsingissä pikkuparlamentissa marraskuussa 2014.
Raahen alueen kylätoimijoiden yhteistapaamisen järjestettiin marraskuussa 2014. Siinä päätettiin perustaa pieni työryhmä, jossa on edustettuna kylätoimijoita kaikista kolmesta kunnasta. Työryhmä kokoontui ensimmäisen kerran joulukuun alussa ja toinen kokous oli tammikuussa 2015.
Työryhmän työn yhtenä tavoitteena oli tunnistaa konkreettisia asioita, joiden avulla maaseudun ihmisten arki sujuisi mahdollisimman hyvin. Toiseksi tavoitteeksi asetettiin, mitä kanavia on käytettävä, jotta em. asiat saadaan aidosti kuntasuunnitteluun.
Tavoitteet voidaan ilmaista myös niin, että on tiedettävä, missä pöydissä on istuttava mva:n toteutumiseksi suunnittelussa, päätöksenteossa ja toteutusvaiheessa.
Kokoontumisista on laadittu muistioita. Asiantuntija on poiminut kuntajakoselvityksen työryhmien kirjauksista maaseutuvaikutusten arviointiin kuuluvat osiot; niiden kuvaus on tämän raportin tulosten yhteenvedossa kappaleessa 6.

Työpaja
MAUKA –mallin prosessista poiketen Raahen alueella ei järjestetty Nilakassa ja Kuopiossa pidettyä työpajaa.

MAUKA –malli vs. Raahen pilottialueen malli
Huolimatta siitä, että pilottien prosessi perustui suurelta osin Oulun kuntaliitoksen ja Kainuun hallintomallikokeilun aikana rakennettuun malliin[10], on Raahen alueella toteutettu sinne sopiva vaihtoehto. Oleellinen merkitys mva:n jatkotyöstämisessä on sillä, syntyykö kuntarakenneselvittäjän ehdottama uusi kunta. Kun tästä ei kuitenkaan syntynyt valtuustojen

[10] Nordia Tiedonantoja 3/2013. Pohjois-Suomen maantieteellisen seuran ja Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 2013

yhteistä päätöstä, jää pohdittavaksi, miten maaseutuvaikutusten arviointoprosessin tuloksia hyödynnetään muuten, esimerkiksi uudistettavassa seudullisessa yhteistyössä. Ajatuksena on ollut, että mva kulkee juonteena seudullisessa elinvoimastrategiassa, joka on perinteistä elinkeinostrategiaa laajempi ohjelma.

Nordian raportissa kuvattu MAUKA –malli liittyy vahvasti kuntaliitosvaihtoehtoon. Raahen pilottialueen kokemusten perusteella on noussut vahvasti esille myös toinen vaihtoehto eli kuntien yhteistyö ja mva:n merkitys siinä.

MAUKA –malli kolmivaiheisena kuntaliitosselvityksestä sen toteuttamiseen ja kokonaan läpi vietynä on varsin raskas. Raahen pilottialueen prosessi eri vaiheineen on kuvattu alla olevassa kaaviossa. Sen käyttökelpoisuutta arvioitaessa on muistettava kuntaliitosvaihtoehdon puuttuminen, mikä toisaalta yksinkertaistaa prosessia ja toisaalta jättää hyvin mielenkiintoiset mva –vaiheet kokonaan tarkastelun ulkopuolelle.

MVA-PROSESSI / RAAHEN PILOTTI
10.09.2014

Pilottien 1. tapaaminen
- tilannekatsaus

11.09.2014

Aloituskokous
- arvopohja
- näkökulmat
- "PRISMA"

←
- Perusmateriaalia
- Sähköpostia TEM
- Kuntajakoselvitys 01.09.2014

Kuntajakotyöryhmät
17.09.-23.09.2014

↓

←
- 7 ryhmää
- asiantuntija näissä mukana
- työryhmissä kuntien johtajia, viranhaltijoita ja henkilöstöä

Kuntajakotyöryhmät
Neuvottelukunta
06.10

←
- työryhmätöiden esittely
- mva:n rooli ja merkitys

↓

Palvelusopimus
täydennetty xx 2015

←
- sopimusta täydennetty 2015
- jatkoaikaa 31.3.2015 asti

↓

Kylätoimijat 06.11.2014

←
- yleiskeskustelu asiantuntijan alustuksen pohjalta
- pienryhmän valinta

↓

Kuntalaistapaamiset
17.11.-27.11.2014

←
- yhdessä kuntajakoselvittäjän kanssa
- kommentit päiväkirjassa

↓

Kylien edustajat
01.12.2014, 08.01.2015

←
- maaseudun ihmisten arjen sujuminen->keskeiset asiat
- lähidemokratia välineenä

↓

Valtuustot koolla
kuntajakoselvitys
MVA:n esittely

←
- asiantuntijan puheenvuoro
- mva:n yleisiä tuloksia
- mva:n merkitys

↓

Seutulautakunta
23.03.2015

←
- esittely ja keskustelu
- mva:n merkitys

→ Kuntien käsittelyt kevät 2015

→ *MVAN:n hyödyntäminen* →
- osana kuntien strategioita, suunnittelu-järjestelmää/toimeenpanoa
- uudistuvan yhteistyön tärkeä juonne-> seudullinen elinvoimaohjelma

6. PROSESSIN TULOKSET JA YHTEENVETO

Mitä saatiin aikaan, miten eteenpäin – oppaana muille

Maaseutuvaikutusten arviointiprosessin aloituskokouksessa todettiin, että aluetta tai maaseutua voidaan katsella ”prisman” läpi eri näkökulmista. Tärkeimmiksi nähtiin demokratia ja johtaminen, maankäyttö ja kaavoitus, tietoliikenneyhteydet, perusinfrastruktuuri ja logistiikka. Oleellista on myös, että ei juututa nykyhetkeen vaan että näkymää pitää olla pitkälle tulevaisuuteen. Irrottautuminen nykyhetkestä ja sen kipupisteistä ei kuitenkaan ole aina helppoa: vaarana on, että jäädään pohtimaan ratkaisujen sijasta ongelmia. Tässä mielessä kuntajakoselvityksen työryhmien työskentely sujui myös mva:n näkökulmasta

Kuntajakoselvityksen teemaryhmissä käsiteltiin maaseutuvaikutuksia yhtenä näkökulmana. Ryhmien muistioista on poimittu seuraavat mva –kirjaukset:

*hyvän ja sujuvan arjen sekä yksilön hyvinvoinnin keskeinen tekijä on vuorovaikutus ympäristön kanssa
*katseen on oltava tulevaisuudessa, aluetta on kehitettävä yhteistyössä tasapuolisesti juuttumatta kuntarajoihin
*johtamis- ja päätöksentekojärjestelmään tarvitaan vain yksi valtuusto sekä asiantuntijavaliokuntia, aktiivisia toimijoita ja yhteisistä asioista aidosti kiinnostuneita ihmisiä
*asiointipisteitä eri puolille aluetta, omia palveluja hyödynnettävä
*yhdenvertaiset palvelut perustuvat todellisiin asiakastarpeisiin
*sosiaali- ja terveyspalveluissa saavutettavuus on keskeinen, etäisyys ei ole kuitenkaan oleellinen kustannustekijä
*ihmisillä on luontainen tarve asua kylissä / elävät kylät

Työryhmissä pohdittiin myös järkevän toiminnan ja sujuvan arjen esteitä ja kysymyksiä:

*vanhat kankeat päätöksentekojärjestelmät
*puuttuu uskallusta toimia uudella tavalla
*kuntarajat saattavat olla esteenä
*puuttuu keskinäistä luottamusta
*demokratia → toimiiko se oikealla tavalla?
*kuntalaisten kuuleminen → onko se tasapuolista?
*ovatko kaikki kuntalaiset ”salonkikelpoisia”?
*pitäisikö suurista asioista järjestää nykyistä herkemmin kansanäänestyksiä?

Kuntatalouden tasapaino on palvelujen kehittämisen elinehto. Voimavaroja pitää pystyä kohdentamaan elinvoiman, erityisesti maaseutuelinkeinojen vahvistamiseen.

Viestinnän merkitys on kaikessa toiminnassa suuri. Mielikuvien luominen perustuu puhuttuun ja kirjoitettuun sanaan; myös asioiden ymmärrys syntyy siitä, että viesti on selkeä ja selkokielinen. Kun maaseutuvaikutusten arvioinnista on kysymys, on välttämätöntä avata termi ja pohtia, mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan. Raahen alueella mva on mielletty sujuvan arjen ja ihmisten hyvinvoinnin kautta ja se on osa kuntien normaalia toimintaa.

Kuntajakoselvityksen teemaryhmistä siirryttiin lähemmäs maaseudun ihmisen elinpiiriä kylien edustajien tilaisuuksiin[11] .Niissä tärkeimmiksi arjen turvaamisen teemoiksi nousivat:

[11] Katso myös liitteenä oleva muistioaineisto

1)elinkeinot/työtilaisuudet
2)palvelut
3)infrastruktuuri, tietoliikenneyhteydet (kiinteä verkko)
4)vapaa-aika ja virkistys
5)maisemanhoito

Jokaisesta teemasta nimettiin konkreettisia asioita, joita on toteutettava kunnissa sekä niiden tulevaisuuden yhteistyössä. Huolimatta siitä, ettei Raahen pilottialueen kuntajakoselvitys johtanut uuden kunnan syntymiseen, eivät arjen sujumiseen kirjatut perusasiat menetä ajankohtaisuuttaan myöskään mahdollisesti uudelleen viritettävässä kuntajaon muutoskeskustelussa. Maaseutuvaikutusten arvioinnin näkökulmasta on ilmeisen selvää, että keskeisissä teemoissa ja keinoissa epäonnistuminen tai niiden huomiotta jättäminen vie maaseudun kehitystä väärään suuntaan.

Asiantuntija on esitellyt raportin keskeisenä sisältönä alla olevat kirjaukset kuntien yhteisessä seutulautakunnassa 23.3.2015. Tällöin tuli esitys siitä, että raportti kokonaisuudessaan tulee kevään 2015 aikana kuntien hallitusten valtuustojen käsittelyyn asiantuntijan evästyksin. Kuntia pyydetään ottamaan kantaa maaseutuvaikutusten arviointiin sinänsä sekä siihen, miten ne katsovat edistävänsä nykyisenkaltaisen yhdyskuntarakenteen säilyttämistä alueellisen tasa-arvon ja ihmisten hyvän ja sujuvan arjen pohjalta. Tällöin asiaa tarkastellaan pääosin kuntapalvelujen järjestämisen kautta.
1.5.2015 voimaan tuleva kuntalaki korostaa säädösmuodossa kuntastrategian merkitystä. Maaseutuvaikutusten arvioinnissa Raahen pilottialueella esille tulleet asiat ovat mitä olennaisimpia pitkän aikavälin suunnittelussa. Kun tavoitteena on tunnistaa, missä pöydissä on istuttava asioiden eteenpäin saamiseksi ja toteuttamiseksi, on kuntasuunnitelma/-strategia tärkein ”pöytä”. Maakunnan tasolta merkitystä myös Raahen alueen maaseudulle on uudistettavana olevan maakuntakaavan sisältö. Se ohjaa kuntien maankäyttöä ja kaavoitusta ja siksi on syytä huolehtia, että ainakin asumiseen ja elinkeinoihin liittyvät kaavamerkinnät ovat oikein ja oikeissa paikoissa.

1) *elinkeinot/työtilaisuudet*
-metsien merkitys, monimuotoinen käyttö, jatkuvan kasvatuksen periaate, omavaraiset energiayksiköt
-jatkuvan kasvatuksen periaatteella ”oikea” metsä turvaa eläinlajien, marjojen, sienten ym. menestymismahdollisuudet, jotka ovat luontoarvojen lisäksi merkittävä taloudellinen tekijä
-energian tuotannossa käyttökelpoinen tekniikka on olemassa
-tavoitteena, että ylikapasiteettia voitaisiin myydä kannattavasti
-kunnat yhteistyökumppaneina
-maatalouden ja muiden maaseutuyritysten toimintaedellytysten turvaaminen /maankäyttö, kaavoitus
-onko pienimuotoisella/ pienen mittakaavan maatilataloudella mahdollisuuksia?
-maataloustuotteiden suoramyynti, lähiruuan hyödyntäminen (esteiden poistaminen tässä)

2) *palvelut*
-julkisissa palveluissa oleellisia ovat:
-päivähoito
-koulu
-terveyspalvelut (neuvola, lääkäri, sairaanhoitaja)
-vanhusten hoito ja hoiva (kotipalvelut, ruoka, siivous, lumityöt, turvallisuus)

Palvelujen järjestämisvastuussa on kunta mutta toteuttamisessa voi soveltuvin osin käyttää monen tuottajan mallia ja sijoituspaikkana monipalvelukeskuksia, esimerkiksi tyhjilleen jääviä kouluja.

Kylien asukkaat voisivat pohtia yhdessä, mikä olisi em. palvelujen optimaalinen sijainti niin, että ne olisivat mahdollisimman hyvin mahdollisimman monen saavutettavissa. Yhteinen näkemys on, ettei ole realistista vaatia palvelupisteitä joka kylälle. Monen tuottajan mallissa on otettava huomioon, että julkisten palvelujen tuottamisvastuuta ei voi sälyttää kylien asukkaille (3. sektorin toimijat), vaan se on paikallisista järjestelyistä huolimatta kunnalla.

3) *infrastruktuuri*
-teiden kunto, kuljettavuus → jatkuva edunvalvontakysymys (arjen sujuminen, maatilojen ja muiden yritysten liikennöinti)
-alueen pohjavesivarat säilytettävä omassa omistuksessa
-sähkönsaannin varmistaminen (maakaapelointi, linjojen vierihoito)
-tiedonsiirto, tietoliikenne → kiinteä yhteys ehdoton, toteuttamista edistettävä
-maankäyttö ja kaavoitus
Maaseutualueille keskeinen merkitys on kaavoituksella, jolla joko edistetään tai estetään haja-alueilla asumista ja niiden yritystoimintaa. Tavoitteena on, että kyläkaavat (”kevytkaavat”) ovat todellinen vaihtoehto varsinaisen osayleiskaavan rinnalla. Tällä on suora yhteys lupakäytäntöihin.
-kylien ”kuningaspaikat” hyödynnetään rakentamisessa, maisemanhoidossa ja virkistystoiminnassa

4) *vapaa-aika ja virkistys*
-lähiliikuntapaikat kunnossa (ns. massaliikunnan edistäminen) kaikilla kylillä
-tyhjilleen jäävät koulut siirretään kyläläisten käyttöön, mikäli he niin haluavat → luovutusehtojen oltava maltillisia

5) *maisemanhoito*
Maisema muodostaa ympäristön, jossa asumme, elämme ja liikumme. Siihen kuuluvat luonnon- ja kulttuurimaisema, vesistöt ja metsät. Maiseman pitäminen hoidettuna lisää ympäristömme viihtyisyyttä ja houkuttelevuutta myös asuinalueena. Metsien monimuotoisuus ja sen mukana virkistysarvot voidaan nykymetsätieteen mukaan säilyttää/lisätä hoitamalla metsää jatkuvan kasvatuksen periaatteen mukaisesti menettämättä metsänomistajien taloudellista etua tai jopa lisätä sitä. Jatkuvan kasvatuksen mallissa ovat kokonaisuutena mukana talous-/elinkeinonäkökulmat, maisema ja luonnonhoito.
-suunnittelu ja ohjaus kunnasta
-töiden toteuttamisessa katsottava esim. työllistämismahdollisuudet
-maisemanhoito on loputon työsarka
-henkisen hyvinvoinnin tekijä

Menettelytavaksi määriteltiin *lähidemokratia* Raahessa toteutetun Kuntalainen keskiössä – hankkeen mukaisesti. Myös uusi kuntalaki antaa nykyistä selkeämmin tilaa suoralle kuntalaisvaikuttamiselle ja kuntalaisten kuulemiselle. Kun lähtökohtana ovat aina asukkaiden tarpeet, on kuulemismenettelyn oltava jatkuva. Kunnan (kuntaorganisaatio) on otettava paikallisten esitykset käsittelyyn ja toteutukseen, jotta kuulemisen ja vaikuttamisen motivaatio säilyvät ja että lähidemokratiamalli on uskottava.
Maaseutuasioiden oikea kanava on kunnan normaali suunnittelujärjestelmä kuntastrategioineen, kuten on todettu aiemmin raportin sivulla 10.

Syksyn 2014 ja alkuvuoden 2015 aikana pidettyjen kokousten ja keskustelutilaisuuksien keskeinen anti voidaan kiteyttää seuraaviin asioihin, joiden pitäisi toteutua myös mahdollisessa kuntaliitostilanteessa:

1) lähtökohtana on alueellinen tasa-arvo, joka perustuu yhdyskuntarakenteeseen ja ihmisten sijoittumiseen alueella
2) aluetypologia on maaseututarkastelun perusta ja se antaa todellisen ja käytännönläheisen kaupunki-maaseutukuvan itse kullakin alueella
3) tarkastelun keskiössä on ihminen ja ihmisen hyvä ja sujuva arki
4) on tunnistettava, mitä perusedellytyksiä ja julkisia palveluita tarvitaan hyvään ja sujuvaan arkeen
5) asukkaat itse ovat asiantuntijoita, asioiden tarkastelu on siten alhaalta ylös
6) vuoropuhelua on oltava sekä kylän asukkaiden että kylien asukkaiden välillä yhteistyön ja työnjaon hahmottamiseksi
7) erillisiä maaseutuohjelmia ei tarvita, vaan maaseutualueiden ja niiden ihmisten asiat ovat osa normaalia kuntasuunnittelua (-strategiaa), sen toteuttamista ja toimeenpanoa
8) välineenä voidaan käyttää lähidemokratiaa ja kuntaorganisaatioon kuuluvaa erityistä henkilöresurssia (aluesihteeri tms.), jonka asema ja tehtävä määritellään kunnan hallintosäännössä

Maaseutuvaikutuksia ei pitäisi pelkästään arvioida, niitä pitää luoda. Yllä olevien seitsemän kohdan punaisena lankana juoksee kohdan 1 arvoperusta, joka määrittelee maaseudun kannalta oikeanlaiset toimintalinjat. On ilmiselvää, että epäonnistuminen näissä sekä aiemmin sivuilla 10 ja 11 luetelluissa käytännön toimenpiteissä merkitsee kielteisiä vaikutuksia maaseudun ihmisten arkeen riippumatta kuntarakenteessa tapahtuvista muutoksista.

Pilottien yhteinen tavoite oli saada kokemuksia erilaisilta alueilta. Raahen alueella maaseutuvaikutusten arvioinnin 1. vaiheen toteutus on kuvattu yllä. Jatkotyöskentely oli kaksivaiheinen niin, että kuntien yhteinen seutulautakunta käsitteli raportin keskeiset asiat asiantuntijan esittelystä, minkä jälkeen raportti kokonaisuudessaan toimitettiin kuntien käsiteltäväksi asiantuntijan evästyksin. MAUKA –mallin näkökulmasta prosessi pysähtyi siten sen 1. vaiheeseen.

Seutukunnan kehittämiskeskus järjesti kuntien keskeisille luottamushenkilöille, kuntajohtajille ja kehittämistyöstä vastaaville seminaarin, jonka teemana oli uudistuva yhteistyö. Se on noussut Raahen alueella kuntarakennemuutoksen vaihtoehdoksi ja muutoinkin on välttämätöntä pohtia yhteistyön tuloksellisuutta, samoin kuin sen heikkouksia ja muutostarpeita. Tilaisuus järjestettiin samaan aikaan kun kunnat käsittelevät kuntajakoselvitystä ja selvittäjän sen pohjalta tekemää esitystä. Maaseutuvaikutusten arviointi on yhtenä keskustelun juonteena.

Raahen alueen mva:n kokemukset ovat osoittaneet selvästi, että mva:n näkyväksi tekeminen vaatii ohjatun prosessin. Sen ei kuitenkaan tarvitse noudattaa pilkuntarkasti mitään mallia, kunhan oleellinen asia eli vuoropuhelu toteutuu. Oleellista on, että maaseutumaisilla alueilla asuvien ihmisten hyvän ja sujuvan arjen keskeiset tekijät tunnistetaan. Se tapahtuu aina heidän omista lähtökohdistaan niin, että tärkeimmistä eli julkisista palveluista nostetaan esille ja eteenpäin vietäviksi toivotut mutta mahdolliset asiat, ei niitä, joita toivotaan mutta jotka ovat mahdottomia[12].

[12] Tämä näkökohta tuli esille Nilakan pilottialueen työpajassa 22.1.2015.

On myös tiedettävä, miten kuntien suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmä toimii. Edustuksellisen demokratian keinojen ohella tarvitaan suoraa kuntalaisvaikuttamista, lähidemokratiaa, joka tarvitsee käytännön resurssiksi kuntaorganisaatiossa vahvan aseman omaavan henkilön.

Asiantuntijan merkitys prosessin ohjaajana ja toteuttajana on suuri. Kolmen pilottialueen yhteinen kokemus osoittaa, että asiantuntijan on päästävä kuntajakoselvityksen ytimeen, työryhmiin, luottamushenkilöiden ja keskeisten viranhaltijoiden pöytiin. Asiantuntijan roolin ja mandaatin on oltava alusta saakka selkeä ja hänen on toimittava kuntajakoselvittäjän rinnalla, ei sivussa. Mikäli näin ei ole, on riskinä kuntajako- ja mva –prosessien eriytyminen, kun niiden pitäisi kulkea toistensa luontevina juonteina. Kuntaorganisaation johtamis- ja päätöksentekojärjestelmän ominaispiirre on, että toimijan valtuudet ja tehtävä on virallistettava puhe- ja vaikutusvallan varmistamiseksi. Mikäli se on olemassa esimerkiksi aseman perusteella (kunnanjohtaja tai muu johtava viranhaltija), on asiantuntijalla työhönsä hyvät lähtökohdat.

Asiantuntijan työskentely voi perustua MAUKA –malliin tai sen sovellukseen. Kuntajakoselvitysten kohteena olevien kuntien todellisuus ja toimintaympäristöt ovat samankaltaisuuksien ohella erityisiä ja tämä saa ohjata myös mva –prosessin juoksutusta. Yksinkertaistamista ei pidä vierastaa silloin, kun sen kokee olevan alueelleen tarkoituksenmukaista. Mva on prosessina sekä maaseutualueen että sen ihmisten arjen sujumisen edellytysten etukäteen tapahtuvaa arviointia ja silloin se tulee hyvin lähelle normaalia kunnan palvelutoimintaa ja elinmahdollisuuksien pohtimista. Tämähän on kirjattu myös MAUKA –mallin perusajatuksiin: maaseutuvaikutukset kulkevat suunnittelusta päätöksentekoon ja toteuttamiseen.

Maaseutuvaikutusten arviointi on jatkumo. Sen ylläpitämiseksi sekä uskottavuuden ja ihmisten omaehtoisen aktiivisuuden vahvistamiseksi tarvitaan tuloksia. Vain ne varmistavat, että tulevaisuuden kuntalaisilla säilyy motivaatio edistää oman asuinalueensa hyvinvointia ja elinvoimaa. Yhteiskunnan suurissa muutoksissa on maaseudulla ja haja-alueilla asuvien ihmisten tulevaisuus sidoksissa sekä valtakunnallisiin, alueellisiin että paikallisiin päätöksiin. Mva on työkalu, jolla paikallisuuden kautta on mahdollista saada tuo tulevaisuus näkyväksi myös vallan ytimessä, lainsäädäntötyössä ja sen käytännön toteuttamisessa.

Liitteet

Liite 1

Ympäristökarttapalvelu Karpalo
19-elo-2014

Raahe, Pyhäjoki ja Siikajoki kaupunki-maaseutuluokituksella

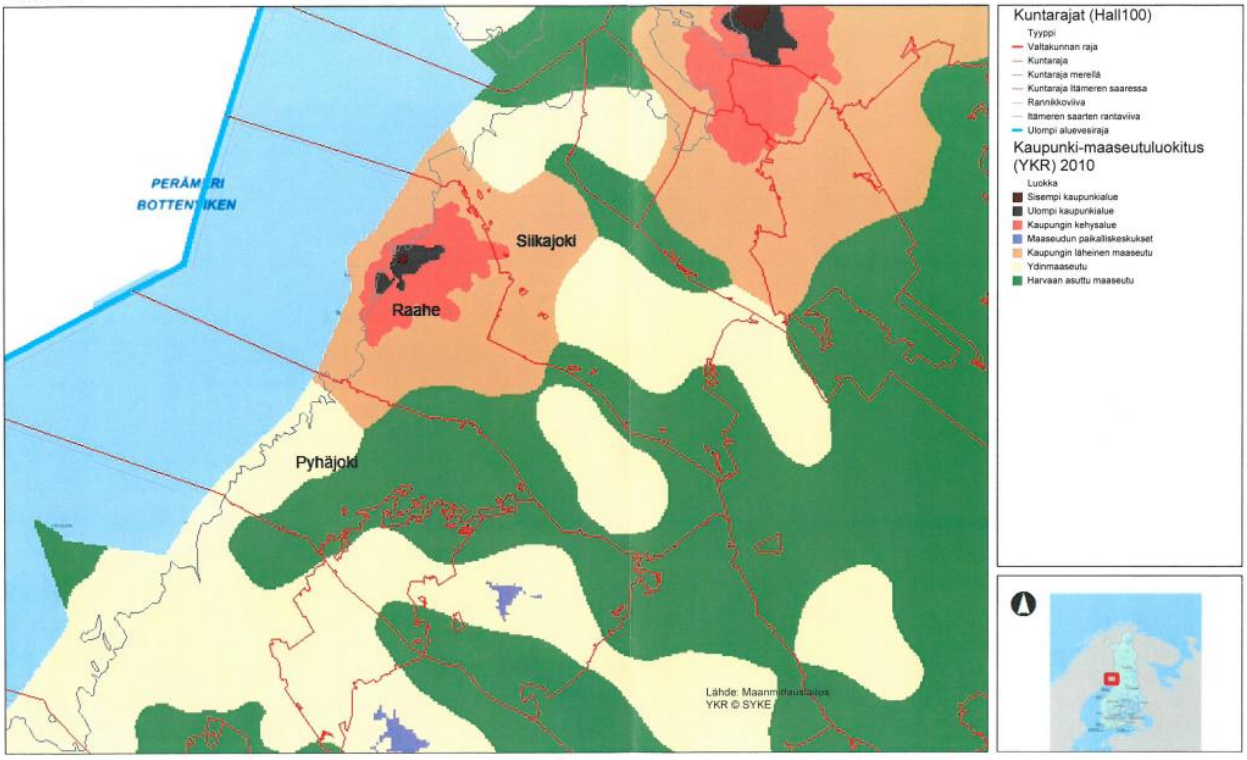

ETRS-TM35FIN

1: 621 197

31,1 0 15,53 31,1 km

Liite 2

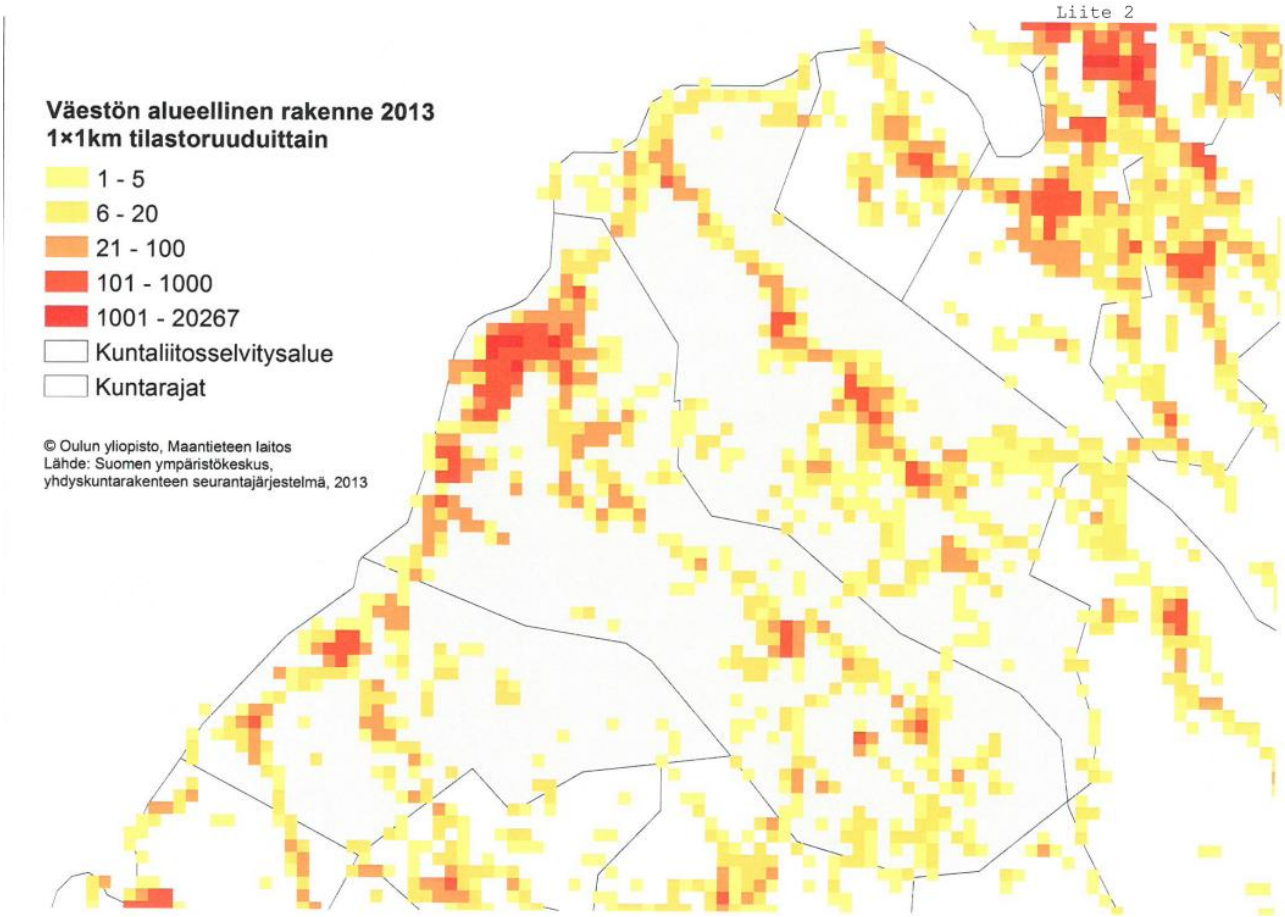
Väestön alueellinen rakenne 2013
1×1km tilastoruuduittain
1 - 5
6 - 20
21 - 100
101 - 1000
1001 - 20267
Kuntaliitosselvitysalue
Kuntarajat
© Oulun yliopisto, Maantieteen laitos
Lähde: Suomen ympäristökeskus,
yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä, 2013

RAAHEN SEUTUKUNTA LIIKENNEVERKKO

PÄIVÄKIRJA ***MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI 1.9.2014-31.3.2015***

Raahen, Pyhäjoen ja Siikajoen erityinen kuntajakoselvitys tehdään 1.8.2014-31.1.2015 välisenä aikana valtiovarainministeriön asettamana. Selvityshenkilönä on entinen Pudasjärven kaupunginjohtaja Kaarina Daavittila.
Kuntajakoselvitys alkoi virallisesti 4.8.2014 selvityskuntien ja selvityshenkilön yhteistapaamisella. Maaseutuvaikutusten arvioinnin liittämisestä selvitykseen ei tuolloin vielä puhuttu.
.

MVA -prosessin ottaminen kuntajakoselvityksen yhteyteen tuli esille kuntajakoselvittäjän kyselyssä 18.8.2014. Tuolloin hän kyseli tehtävään halukasta/sopivaa henkilöä mutta varsinaisesta tehtävästä ei vielä ollut kokonaisvaltaista käsitystä. Tehtävään lupautui Siikajoen kunnanjohtaja ja tälle tuli myös yleinen hyväksyntä. MVA:n alkuperäistä kestoa (31.12.2014) pidennettiin viikolla 3/2015 niin, että sopimus on voimassa maaliskuun loppuun 2015.

MVA –prosessiin liittyviä asioita käsiteltiin eri tilaisuuksissa:

***perusmateriaalia**
(Oulun yliopisto, Nordia Tiedonantoja 3/2013, Oulun kuntaliitoksen ja Kainuun hallintomallikokeilun vaikutukset maaseutuasumiseen ja –alueisiin)

Hanna-Mari Kuhmonen 26.8.2014/ Pilotit ja ohjeistus maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamisesta kuntajakotilanteessa *sähköpostia

***kuntajakoselvitykseen liittyvien työryhmien 1. yhteistapaaminen** 1.9.2014 Raahe
Asiantuntijan puheenvuoro mva –prosessista ja jatkotyöskentelystä työryhmien kanssa

***online –kokous** 10.9.2014 Helsinki-Siikajoki
Pilottialueiden tilannekatsaus ja sopiminen seuraavista tapaamisista Iisalmessa 25.9.2014 (mva –pilotit) ja Helsingissä 7.10.2014 (mva –ohjausryhmä).

***aloituskokous** 11.9.2014 Siikajoen kunnanvirasto
Paikalla asiantuntijan kutsumina:

Kaarina Daavittila	kuntajakoselvittäjä
Lauri Laajala	Raahen seutukunnan kehittämiskeskuksen johtaja
Soila Haapsaari	Nouseva Rannikkoseutu ry, toiminnanjohtaja
Kari Kisko	lehtori, Oulun yliopisto
Niina Kotavaara	Oulun yliopisto, maantieteen laitos, tohtorikoulutettava
Pekka Seppinen	maaseutuasiamies, maaseutuhallinto, Kalajoen yhteistoiminta-alue
Arja Lappalainen	kehityspäällikkö, Siikajoen kunta

-mukaan oli kutsuttu myös aluetta edustavia muita henkilöitä, jotka kuitenkin olivat estyneitä (maaseutuhallinto/Raahe, Pyhäjoki, Ruukin maaseutuopisto, Nouseva Rannikkoseutu ry) Ruukin maaseutuopiston rehtori Esa Lehto kommentoi aloituskokouksen keskustelun pohjamateriaalia kirjallisesti.

Aloituskokouksen keskustelu lähti liikkeelle siitä, mikä ajatus *meillä on maaseudusta*. Tämä nähtiin koko mva –prosessin perusasiana niin, että Raahen seutukunnan maaseutu halutaan pitää elinvoimaisena. Voimassa olevan kaupunki-maaseutuluokittelunkin perusteella on helppo havaita, että ajatuksella on myös tosiasiallinen pohja: alueen n. 35 000 ihmisestä 25 000 asuu eri tasoisella maaseudulla ja loput tiiviimmällä kaupunkialueella. Muitakin tyypittelyjä on mutta oma maaseutuvaikutusten arviointimme pohjautuu em. tyypittelyyn.
Aloituskokouksen muistioon on kirjattu keskustelun kulku ja tärkeimmät yhteiset havainnot.
Osallistujat totesivat myös, että toinen kokous on tarpeen sen jälkeen, kun asiantuntija on kerännyt kuntajakotyöryhmien esille nostamat mva –asiat.

***kuntajakotyöryhmät:**

-talous,hallinto, tukipalvelut, konserni	17.9.2014
-demokratia ja johtaminen	17.9.2014
-sosiaali- ja terveyspalvelut	17.9.2014
-sivistyspalvelut	22.9.2014
-elinvoima	23.9.2014

***kuntajohtajat** 23.9.2014
-johtamisjärjestelmät uudessa kunnassa

***Iisalmi** 25.9.2014
-mva –pilottialueiden asiantuntijoiden työkokous
Pilottialueiden esittely ja tilannekatsaus, prosessin työvaiheet ja käytännön toteutus, mitä voimme oppia jo toteutetuista arvioinneista. Keskustelua käytiin myös kullakin alueella omaksuttavasta työskentelytyylistä ja peruskonseptin muokkaamisesta omiin tarpeisiin. Vahvuutena nähtiin mm. kuntajakoselvityksen ja mva:n rinnakkainen toiminta ja se, että mva:n asiantuntija on kuntajakoselvittäjän työpari. Raahen alueella asiantuntija on kunnanjohtaja ja tätä kautta on järjestelmissä sisällä. Pohdittiin myös, missä 'pöydissä' mva-asiantuntijan on hyvä istua, jotta toteutuu myös tavoite saada maaseudun näkökulma tosiasiallisesti mukaan alueen toimintojen suunnitteluvaiheeseen.
Työpalaverin muistio on tämän päiväkirjan liitteenä.
Seuraava tapaaminen järjestetään Vieremällä 19.11.2014. Tapaamisilla on suuri merkitys asiantuntijoille kokemusten vaihtamisessa ja toinen toistensa sparraamisessa.

***Raahe** 6.10.2014
Kuntajakoselvityksen työryhmien ja neuvottelukunnan yhteiskokous Kauppaporvarin Fregattisalissa. Neuvottelukuntaan kuuluvat hallitusten ja valtuustojen puheenjohtajistot sekä kuntajohtajat.
Työryhmien mva –tuotokset esittelyssä, Kaisu Tuomen koostamana tiivistelmänä.
Keskustelua ei käyty tässä tilaisuudessa, ryhmien puheenjohtajien esittelemissä tuloksissa tuli myös mva esille.
Raahen alueen kaupunki-maaseutu -luokittelu on saatujen kommenttien perusteella avannut uuden näkökulman: tosiasiallisesti 2/3 asukkaista asuu muualla kuin kaupungin keskustassa. Johtaisiko tämä oivallus myös uuteen tapaan ajatella kuntien yhteistyötä, jossa kaupungin merkitys on voimakkaasti korostunut tähän saakka?
Yleisesti hyväksytty lähtökohta ja toiminnan tavoite on ihmisen hyvä ja sujuva arki (-hyvinvointi).
Työryhmä, jonka teemana on maankäyttö, kaavoitus ja tekninen toimi, ei ollut käsitellyt mva –näkökulmaa lainkaan eikä asiantuntijaa ollut kutsuttu mukaan. Ryhmää pyydettiin laatimaan tyypittelykartan pohjalle kuvaus alueen infrasta, jolloin nähdään, miten se sijoittuu suhteessa eri tyyppisiin maaseutualueisiin. Työryhmän kokous on sovittu pidettävän 31.10, asiantuntija on siinä mukana.

Palvelusopimus TEM/ Kaisu Tuomi 20.10.2014
Maaseutuvaikutusten arvioinnin laatiminen kuntajakopilottina Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen erityisessä kuntarakenneselvityksessä vahvistettiin keskinäisellä sopimuksella. Sopimus on voimassa 1.9.2014 alkaen.
Palvelusopimus on päiväkirjan liitteenä.

Pikkuparlamentti/Helsinki 5.11.2014
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän ja Suomen Kuntaliiton järjestämä tilaisuus kansanedustajille ja yleisölle vapaasti. Asiantuntijoina olivat kuntajakoselvittäjänä toimiva Timo Säkkinen ja kunnanjohtaja Kaisu Tuomi. Paikalla kymmenkunta kansanedustajaa, joille maaseudun huomioon ottamisen tärkeys haluttiin välittää. He kaipasivat konkreettisia asioita, nimiä toimenpiteille sekä argumentteja niiden taustaksi. Ohjelmanjulistuksia ja yleisellä tasolla kommunikointia on tarpeeksi.
Maaseudun ihmisten ääni on saatava kuulumaan eri tasoilla. Lainsäädäntö, lakien tulkitseminen ja niiden soveltaminen on keskeistä. Huomattakoon myös, ettei maaseutu tässä tarkoita maataloutta ja sen liitännäisiä, vaan lähtökohtana on se, miten ja missä ihmiset asuvat nykyisen yhdyskuntarakenteen mukaan. Katsantokannan on siis oltava laaja. Ajankohtaisia ovat sote –järjestämislaki, toisen asteen koulutuksen (ml. lukio) järjestämisluvat, yksityistieasiat, logistiikka yleensä sekä tietoliikenneyhteydet (erityisesti laajakaista/valokuitu).
Vaikuttamisen paikka ja aika on nyt, kun eduskuntavaalit ovat lähellä. Maaseutunäkökulma on saatava puolueohjelmiin sekä tulevaan hallitusohjelmaan niin, että sitä voidaan toteuttaa konkreettisin keinoin ja oikean suuntaisesti.

Kylätoimijoiden tapaaminen 6.11.2014
Asiantuntijan kutsu kylätoimijoiden tapaamiseen lähti 20.10.2014 sähköpostijakeluna tiedossa oleville puheenjohtajille. Toiveena oli myös, että kutsu menisi laajemmallekin joukolle heidän kauttaan.
Alustavan kyselyn (17.10.2014) perusteella tapaamiselle ja keskustelulle on tarvetta ja osin mva oli jo tuttu asia mm. tiedotusvälineiden kautta. Raahen Seutu -lehti oli 16.10 pääkirjoituksessaan todennut , että mva on" oikea asia luupin alla".

Pilottien ohjausryhmä 12.11.2014
Pilottien tilannekatsaus ja prosessien eteneminen mm. olivat asialistalla. Seuraava tapaaminen sovittiin pidettäväksi 15.12.2014. Siikajoelta asiantuntija näissä mukana lync-yhteyden kautta.

Kuntalaistapaamiset **17.11. /Siikajoki**
18.11. /Raahe
27.11. /Pyhäjoki
Tilaisuuksissa aiheina ovat sekä kuntajakoselvitys että maaseutuvaikutusten arviointi. Asiantuntija järjestää tilaisuudet yhteistyössä kuntajakoselvittäjän kanssa, ilmoitukset/kutsut kuntien kotisivuilla ja paikallislehdissä Raahelainen, Pyhäjokiseutu ja Siikajokilaakso. Lehtiin tarjotaan samalla artikkeli, joka lisäisi ilmoituksen näkyvyyttä ja ihmisten kiinnostusta tilaisuutta kohtaan.
Siikajoen tilaisuudessa oli 18 henkilöä, joten kutsu ei ollut tavoittanut kuntalaisia. Keskustelua syntyi kuitenkin sekä kuntajakoselvityksestä että maaseutuvaikutusten , arvioinnista, joskin vielä aika yleisellä tasolla. Epäiltiin myös, miten kolmen köyhän kunnan yhteen liittäminen voisi tuoda lisäarvoa tai muuttaa nykyistä tilannetta.

Siikajoen tilaisuudesta oli juttu Siikajokilaakso –lehdessä 20.11.

Raahessa Fregattisalissa oli 15 osallistujaa ja keskustelun kulku hyvin samanlainen kuin Siikajoella. Erityisen voimakas kannanotto tuli laajakaistan (kiinteän yhteyden) rakentamisesta, jota puhuja piti vanhentuneena ja turhana 4G –yhteyden rinnalla.

Raahen alueen kylien edustajien 1. kokous/Siikajoki 1.12.2014
Kylien edustajista muodostetun työryhmän kokous, jonka tavoitteena on laatia lista asioista/toimenpiteistä, jotka ovat maaseudun kannalta oleellisia.
Keskustelun kuluessa kirjattiin ylös sekä maaseudun ansaintamahdollisuuksia ja palveluita koskevia asioita sekä hahmotettiin, miten niitä saataisiin suunnitelmiin, päätöksiin ja toteutukseen. Lähidemokratia nähtiin menettelytavaksi ja vastuuhenkilönä voisi olla esim. aluesihteeri, jolla on oltava virallinen asema (mandaatti) sekä selkeä tehtäväkuva. Epäillen suhtauduttiin siihen, että tällainen rakenne voisi onnistua projektina.
Työryhmä päätti kokoontua vielä ainakin kertaalleen, koska mietittävää jäi mm. maankäytön ja kaavoituksen, inrfran, logistiikan, asumisen ja maiseman puolella.

Vieremä 3.12.2014
MVA -pilottien tapaaminen, mukana puhelinyhteyden kautta.
Pilottialueiden yhteiset asiat ja jatkotyöskentely kirjattiin tapaamismuistioon.

Siikajoenkylä/ Törmälän matkailutila 11.12.2014
Toimintaryhmä Nouseva Rannikkoseutu ry:n järjestämä maaseutukehittäjien tapaaminen, jossa on varattu puheenvuoro myös maaseutuvaikutusten arviointiasioille.

Pilottien ohjausryhmä 15.12.2014
Lync –yhteydellä mukana kokouksessa. siitä on laadittu erillinen muistio.
Käytiin läpi pilottien tilannetta ja niiden valmistumisaikatauluja, samoin prosessiin kuuluvien työpajojen järjestelyjä. Nilakan alueella työpaja pidetään ensin ja siihen osallistuvta kahden muun pilotin asiantuntijat.
Pilottien toteutuksesta laaditaan yhtenäinen runko raporttia varten; se auttaa myös aikanaan laadittavan oppaan/ käsikirjan tekemisessä, kun tavoitteena on riittävän selkeä ja yleisluontoinen asiakirja.
Kaikki pilotit osallistuvat 12.3.2015 pidettävään kuntajakoselvittäjien seminaariin Helsingissä. Esittelyaikaa on varattu tunti.

Raahen alueen kylien edustajien työryhmän 2. kokous/Siikajoki 8.1.2015
Jatkettiin 1.12.2014 aloitettua keskustelua ja täydennettiin lista maaseudulle oleellisista asioista. Kahden kokouksen koostemuistioon on asiantuntija kirjannut toimenpiteiden lisäksi lähidemokratiaan liittyviä näkökulmia Raahen kaupungissa toteutetun Kuntalainen keskiöön/ KuKe -hankkeen pohjalta.

Kuntarakenneselvitys / valtuustojen yhteistapaaminen/Raahe 12.1.2015
Asiantuntija käytti puheenvuoron ja esitteli maaseutuvaikutusten arviointiprosessia, sen keskeisiä ajatuksia ja alustavia tuloksia. Kuntien päättäjille kerrottiin, että mva –raportti on tulossa käsittelyyn, jotta asiaan otetaan kunnolla kantaa ja että työn tuloksia käytetään alueen kuntien omassa ja yhteistyössä. Esittely sai hyvän vastaanoton ja kommenteissa tuli esille asian tärkeys.
Viestin keskeinen teema oli alueemme asumisrakenne ja ihmisten hyvä ja sujuva arki.

Nilakan työpaja/ Tervo 22.1.2015

Raahen alueen asiantuntija oli demokratia. vaikuttaminen ja identiteetti -työryhmän vetäjä. Learning cafe –menetelmällä toteutettu ryhmätyö oli sinänsä mielekäs työskentelytapa, joskin aihepiirin laajuuden takia punaisen langan löytäminen oli hankalaa. Lukuisat kirjaukset keskustelussa esille tulleista ajatuksista osoittivat sen, että teeman pohdintaa ja jäsentelyä on syytä jatkaa, mikäli siitä halutaan löytää toimintaohjeen tyyppinen keskeinen sisältö. Nilakan kuntajakoselvityksessä tätä aihepiiriä ei ollut käsitelty kovinkaan laajasti ja syvällisesti. Lähidemokratia on terminä jo tuttu mutta sisältö ei ole aivan selvä tai konkreettinen.

Oma raportti

Raportin sisällön viimeistely

Raportti käsittelyyn Pyhäjoella, Raahessa ja Siikajoella

Seutulautakunnan kokous/ Pyhäjoki 23.2.2015

Mva -asiantuntijan puheenvuoro keskustelun pohjaksi.

Seutulautakunnan kokouspiirissä on kuntien edustajien lisäksi mm. yrittäjiä, Raahen kauppakamariosaston edustaja sekä alueen kansanedustajat.

Seutukunnallisen yhteistyön uudistaminen

Kuntien edustajien seminaari, kokoonkutsujana seutukunnan kehittämiskeskus

Mva – asiantuntija esittelee raportin pohjalta keskeiset asiat keskustelun pohjaksi

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI **ALOITUSKOKOUS 11.9.2014**

PAIKKA: Siikajoen kunnanvirasto, kunnanhallituksen kokoushuone

LÄSNÄ:

Kaarina Daavittila	Raahen, Pyhäjoen ja Siikajoen kuntajakoselvittäjä
Arja Lappalainen	Kehityspäällikkö, Siikajoen kunta
Lauri Laajala	Kehittämiskeskuksen johtaja, Raahen seutukunta
Soila Haapsaari	Toiminnanjohtaja, Nouseva Rannikkoseutu ry
Kari Kisko	Lehtori, Oulun yliopisto
Niina Kotavaara	Tohtorikoulutettava, Oulun yliopisto, maantieteen laitos
Pekka Seppinen	Maaseutuasiamies, Kalajoen yhteistoiminta-alue
Kaisu Tuomi	Kunnanjohtaja, Siikajoen kunta, mva –asiantuntija

Kokoukseen oli kutsuttu myös Nina Kurunlahti Nouseva Rannikkoseutu ry:stä, Esa Lehto Ruukin Maaseutuopistosta sekä Timo Rahja ja Anni Mathlin Kalajoen yhteistoiminta-alueelta mutta heillä oli este. Esa Lehdolta tuli sähköpostitse kommentit etukäteen lähetettyyn ja tämän muistion liitteenä olevaan pohjapaperiin.

1) Aloituskokouksen tarkoitus ja tavoitteet

Kaisu Tuomi kertoi maaseutuvaikutusten arvioinnista ja siihen kuuluvan prosessin vaiheista. Mva on kirjattu mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän YTR:n toimenpiteisiin ja siitä on tehty menetelmään liittyvä tutkimus Oulun kuntaliitoksen ja Kainuun hallintomallikokeilun yhteydessä (Pohjois-Suomen maantieteellisen seuran ja Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 2013, Nordia Tiedonantoja 3/2013).
Aloituskokouksen tarkoitus on käynnistää keskustelu siitä, miten maaseutuvaikutusten arviointi otetaan huomioon osana käynnissä olevaa kuntajakoselvitystä. Pohdittavana on, minkälainen maaseutu halutaan erityisesti siinä tapauksessa, että kuntajakoselvitys johtaa kuntaliitokseen; on tunnistettava sekä ei –toivottavat että myönteiset kehityskulut.

Aloituskokouksen jatkeeksi prosessiin kuuluvat asiantuntijan johdolla käytävät keskustelut kuntajakoselvitykseen kuuluvissa työryhmissä, joilla jokaisella on oma teema ja näkökulma. Prosessin loppuvaiheessa pidetään vielä laajan osallistujajoukon (poliitikot, kuntalaiset, kolmannen sektorin edustajat, kuntien henkilöstön edustajat) tapaaminen, jossa käydään läpi prosessin siihenastiset tuotokset. Tällöin nähtävillä on, mitkä asiat esitetään kuntajakoselvitykseen maaseutuvaikutusten näkökulmasta.

"Kuntien yhdistyminen ei saa heikentää maaseutumaisen alueen elinolosuhteita → pitkässä juoksussa tämä koituu koko alueen tappioksi. Jos maaseudulla ei asu ihmisiä, emme tarvitse myöskään Ruukin maaseutuopistoa kouluttamaan työntekijöitä maaseudulle. Tuolloin toisen asteen koulutuspaikat vähenevät, nuoret muuttavat yhä enemmän alueelta pois ja näin negatiivisten vaikutusten kierre vain syvenee".

Aloituskokouksessa sovittiin myös, että keskusteluryhmä kokoontuu toisen kerran sen jälkeen, kun työryhmät ovat tehneet oman osuutensa.

Mva –pilottialueiksi on ajateltu Raahen alueen lisäksi kaksi muuta: Keitele, Pielavesi, Tervo ja Vesanto (Nilakan alue) sekä Kuopion, Siilinjärven ja Suonenjoen alue. Näillä kolmella on ohjausryhmä ,jossa ovat mukana myös mm. Kuntaliiton ja TEM:n edustajat sekä pilottien asiantuntijat.

2) **Ajatuksia pohdinnan taustaksi ja viitoittajaksi**

Ajatus maaseudusta on paitsi arvotuskysymys, myös käytännöllinen. Aloituskokouksen keskustelussa päädyttiin siihen, että Raahen alueella maaseutu on myös asumisen sijoittumisen näkökulmasta ilmiselvä, kun 35 000 asukkaasta 2/3 asuu kaupungin ulkopuolisella alueella. Tällöin alueet määritellään kaupunki- maaseutuluokituksella (YKR 2010):

-sisempi kaupunkialue
-ulompi kaupunkialue
-kaupungin kehysalue
-maaseudun paikalliskeskukset
-kaupungin läheinen maaseutu
-ydinmaaseutu
-harvaan asuttu maaseutu

"Ymmärrämme maaseudun taajamien ulkopuolisena alueena, joka on pinta-alaltaan ja asukasmäärältään Raahen seutukunnassa varsin merkittävässä roolissa. Maaseutu on seutukunnassamme keskeinen tekijä elinkeinotoiminnan ja ihmisten asumisen/viihtymisen alueilla. Maaseutu on sinänsä itseisarvo, jos alueemme maaseudulla ei olisi asutusta ja elinkeinotoimintaa, olisi seutukuntamme aivan toisen näköinen kuin nyt. Myös maisemalliset arvot ovat tärkeitä. Asuttuna maaseutu pysyy maisemallisestikin kauniina."

Typologiaa hahmottava kartta on tämän muistion liitteenä.

Alueellinen tasa-arvoisuus
Typologia on tarkastelun taustalla, sillä se jäsentää riittävällä ja yleisellä tavalla kaupunki-maaseutu –asetelmaa. Aloituskokouksessa päädyttiin kuitenkin siihen, että jatkotyöskentelyssä ja mva-vaikutusten arvioinnissa on käyttökelpoinen ilmaus **'alueellinen tasa-arvoisuus'**, jolloin esimerkiksi palveluiden järjestämisen ja tuottamisen mietinnässä voidaan unohtaa sekä kuntien rajoista johtuvat että luokittelusta mahdollisesti aiheutuvat ajatukselliset esteet. Koko kuntajakoselvityksen aikajänne on vuoteen 2030 eli vahvasti tulevaisuuteen suuntaava katsanto, ja siksi myös mva –prosessissa on kyettävä näkemään asioita samalla tavalla.

"Syrjäisimmilläkin perukoilla on vuorovaikutussuhde kaupunkiin. Se on vain vähäisen asukasmäärän takia intensiteetiltään vähäisempää mutta yksittäisen yksilön kannalta silti merkityksellistä: syrjäkyliltäkin käydään kaupungissa töissä/asioilla, siellä harjoitetaan elinkeinotoimintaa, joka taas tuottaa hyvinvointia kaupungillekin jne. Tästä johtuen harvaan asutun maaseudun ja kaupungin vuorovaikutussuhde on kaksisuuntainen, molemmat hyötyvät toisistaan. Siksi myös kaupungin tulisi ulottaa palvelunsa syrjäisiinkin kolkkiin, se hyödyttää myös kaupunkia."
Ihmisen sujuva arki ja hyvinvointi
Ihmisen hyvä ja sujuva arki ja hyvinvointi, ovat mva –tarkastelun keskeinen motiivi. Ajatus ulotettiin aloituskokouksessa jo niin pitkälle, että maaseudulla asuvien arkea voitaisiin tarkastella kysymällä: *"Voiko ihminen elää hyvää ja sujuvaa arkea julkisesta sektorista huolimatta" ?*

Yksittäisen ihmisen merkitys
Ihmiset ovat kaiken toiminnan keskiössä. Kun muutosta tehdään, vaikuttavat ajattelussa ja toiminnassa mm. erilaiset asenteet, luovuus ('luova hulluus'), monet professiot, monenlainen osaaminen ('fiksuus') ja omatoimisuus.

"Maaseudun asukkaatkin (myös maanviljelijät) ovat ihmisiä, eivätkä mitään menninkäisiä, jotka pystyvät elämään kinttupolkujen varressa ilman julkisia palveluja."

Yhteisön merkitys
Yhteisön merkitys on oleellinen ja jatkossa tilaa on oltava niin kylätoiminnalle kuin muullekin kolmannen sektorin toimijoille. Sekä ihmistason että yhteisötason tarkastelussa halutaan unohtaa kuntarajat ja muut uudenlaista (innovatiivista) ajattelua haittaavat tekijät. Keskustelussa todettiinkin, että uutta voi ja pitää syntyä riippumatta siitä, syntyykö selvityksen tuloksena uusi kunta vai jatketaanko elämää nykyisellä kuntajaolla.

Alueen imago ja luottamus
Alueen **imago on tärkeä.** Ulospäin se näyttäytyy sekä talousmittarein (tulotaso, bruttokansantuote) että johtamisena ja hallintona. Kuntajakoselvittäjän vahva näkemys on, että Raahen alueella on toslasialliset edellytykset pärjätä myös alueiden keskinäisessä kilpailussa ja että johtamisjärjestelmien on kyettävä tukemaan tätä. Myös alueen ihmisten käsitys alueensa vahvuuksista kaipaa tarkistamista. **Luottamus** itseensä ja muihin syntyy yhdessä tekemisen kautta.

Uudistuva lainsääddäntö
Keskustelussa todettiin, että johtamisen ja hyvän hallinnon toteuttamiseksi on **uudessa kuntalakiehdotuksessa** oivalliset eväät. Maaseutuvaikutusten arvioinnissa se on hyvä huomata, mikäli näyttää siltä, että ihmisten hyvää ja sujuvaa arkea hankaloitetaan epätarkoituksenmukaisella tai kaavoihin kangistuneella johtamisella (sekä poliittinen että virkamiesjohto).

Käynnissä olevista muista prosesseista esille nostettiin myös lausunnolla oleva **sote – järjestämislakiluonnos**. Siihen on hyvä ja mahdollista ottaa mukaan myös mva –näkökulma, kun lakiluonnoksen kantavia teemoja on ihmisten oikeus saada yhdenvertaisia julkisia palveluja. Käytännössä mva -asioita näkyisi kuntien omissa lausunnoissa.

3) **Tarkastelua 'prisman' läpi**

Mva –prosessiin kuuluu kuntajakoselvityksen työryhmien työskentely. Aloituskokouksessa todettiin, että vaikutuksia voidaan tarkastella **'prisman' kautta**: ryhmillä on omat teemansa mutta niitä katsellaan laajemmin niin, että voitaisiin nähdä tulevaisuuden palvelujen esteenä tai edesauttajana olevat tekijät. Tavoitteena on, että keskustelu ei juuttuisi nykykäytäntöihin tai että kirjattaisiin vain kliseemäisesti …"lähipalvelut on turvattava uuden kunnan maaseutualueilla". Tärkeää on siis hahmottaa myös, **miten** vahvistetaan hyviä vaikutuksia ja vältytään huonoilta/ ei –toivottavilta vaikutuksita.

Prisman katselukulmat ovat:

*demokratia ja johtaminen	
*maankäyttö ja kaavoitus	
*tietoliikenneyhteydet	sekä mobiili- että **erityisesti kiinteä yhteys**
*perusinfra	tiet, vesi- ja viemärihuolto
*logistiikka	palveluliikenne, kuljetukset

"Palvelujen taso vaikuttaa ihmisten pysyvyyteen maaseudulla, vaikka heidän elinkeinonsa olisi fyysisestikin kiinni maassa ja metsässä (ei voi siirtää pois) .Maata ja metsää hoidetaan yhä enemmän 'etänä', kun palvelut rapistuvat varsinaisilla suorituspaikoilla. Seutukunnassamme näin ei tarvitse tapahtua, sillä kaupungit ovat sen verran lähellä, että niiden kaupalliset yms. palvelut eivät ole liian kaukana (vrt. esim. Kainuu ja Koillismaa)".

Tekstissä olevat lainaukset ovat Ruukin maaseutuopistolta /rehtori Esa Lehto.

2) **Palvelut**

*oleellisia ovat
-päivähoito
-koulu
-terveyspalvelut (neuvola, lääkäri, sairaanhoitaja)
-vanhusten hoito ja hoiva (kotipalvelut, ruoka, lumityöt, siivous)

Palvelujen järjestämisvastuussa on kunta mutta toteuttamisessa voi soveltuvin osin käyttää monituottajamallia ja sjoituspaikkana monipalvelukeskuksia. Tällaisena voi olla vaikkapa tyhjilleen jäävä koulu. Erityisesti nostettiin esille, että kylien asukkaat voisivat yhdessä pohtia, mikä olisi em. palvelukeskuksen, päivähoidon tai koulun optimaalinen sijainti niin, että ne olisivat mahdollisimman hyvin saavutettavissa. Työryhmä näkee, ettei ole realistista vaatia em. toimipaikkoja kaikille kylille.
Työryhmä huomauttaa, että kylillä olevien palvelujen tuottamisvastuuta ei voi sälyttää ns. 3. sektorin toimijoille, vaan monituottajamallikin perustuu pääosin kunnan vastuuseen.

3) **Infrastruktuuri**

*teiden kunto, kuljettavuus → jatkuva edunvalvontakysymys
-arjen sujuminen, maatilojen ja muiden yritysten liikennöinti
*alueen pohjavesivarat säilytettävä omassa omistuksessa
*sähkönsaannin varmistaminen esim. maakaapeloinnein, linjojen vierihoito
*tiedonsiirto, tietoliikenne → kiinteä yhteys ehdoton, tätä edistetään
*kulkeminen, julkinen liikenne (palvelujen saavutettavuus)

*maankäyttö ja kaavoitus:
maaseutualueiden kannalta keskeinen merkitys on kaavoituksella, koska sillä joko edistetään tai vaikeutetaan/estetään haja-alueiden asumista ja elinkeinoja; tavoitteena on, että kyläkaavat (kevytkaava) ovat todellinen vaihtoehto varsinaisen osayleiskaavan rinnalla
→ yhteys lupakäytäntöihin
*kylien "kuningaspaikat" hyödynnetään rakentamisessa, maisemanhoidossa ja virkistystoiminnassa

4) **Vapaa-aika ja virkistys**

*lähiliikuntapaikat kunnossa ("massaliikunnan" edistäminen) kaikilla kylillä
*tyhjilleen jäävät koulut siirretään kylän käyttöön, mikäli asukkaat niin haluavat → luovutusehdot ovat maltilliset

5) **Maisemanhoito**

Maisema muodostaa ympäristön, jossa asumme, elämme ja liikumme. Siihen kuuluvat luonnonmaisema, kulttuurimaisema, vesistöt ja metsät. Maiseman pitäminen hoidettuna lisää ympäristömme viihtyisyyttä ja houkuttelevuutta myös asuinalueena. Metsien monimuotoisuus ja sen mukaan virkistysarvot voidaan nykymetsätieteen mukaan säilyttää/lisätä hoitamalla metsää jatkuvan kasvatuksen periaatteen mukaan (mm. Pukkala, Lähde, Laiho: Metsän jatkuva kasvatus, Joensuu 2011) menettämättä metsänomistajien taloudellista hyötyä tai jopa lisäämällä sitä.
Jatkuvan kasvun mallissa ovat kokonaisuutena mukana talous-/elinkeinonäkökulmat, maisema ja luonnonhoito.

MUISTIO **KYLIEN EDUSTAJAT POHTIVAT MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTIA**

Ensimmäinen tapaaminen oli 1.12.2014, jolloin läsnä olivat:

Jukkola Jaakko	Liminkakylän kylätoimikunta/Pyhäjoki
Kurunlahti Nina	Nouseva Rannikkoseutu ry
Luoma Minna	Ruukin Kyläyhdistys /Siikajoki
Pietilä Kari	Raahen Kylät ry, Mattilanperän kyläyhdistys
Rankinen Timo	Alpuan kylätoimintayhdistys/ Raahe (Vihanti)
Röbbelen Walter	Läntisrannan kyläyhdistys / Raahe (Vihanti)
Tuomi Kaisu	MVA -asiantuntija

Toinen kokous pidettiin 8.1.2015, mukana olivat:

Jukkola Jaakko
Luoma Minna
Pietilä Kari
Rankinen Timo
Röbbelen Walter

Tuomi Kaisu

Kokousten keskustelun tavoitteena oli tunnistaa konkreettisia asioita, jotka edistäisivät Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen alueen nykyisen yhdyskuntarakenteen säilymistä. Tässä puolestaan on keskeistä, että maaseutumaisilla alueilla asuvien ihmisten arki olisi hyvä ja mahdollisimman sujuva. Tarkasteluun otettiin näin muodoin sekä elinkeinoja että palveluja.
Konkreettisten asioiden tunnistaminen on tärkeää, jotta tiedetään, mitä on otettava suunnitelmiin, päätöksentekoon ja toteutukseen. Yleinen toteamus, että maaseutu on pidettävä asuttuna ja elinvoimaisena, ei siten riitä. Keskustelussa nostettiin esille myös, että on tiedettävä käyttökelpoiset menetelmät, joilla alueellisen tasa-arvon ja sujuvan arjen tekijät toteutuvat. Tässä voidaan hyödyntää Raahen kaupungin Kuntalaiset keskiöön -hanketta, jota on toteutettu Suomen Kuntaliiton kanssa.

Keskustelun tuloksia:

1) **Elinkeinot**

*metsien merkitys, monimuotoinen käyttö, jatkuvan kasvun periaate, omavaraiset energiayksiköt / Alpuan malli, Sauvonmäki Vihannissa
*jatkuvan kasvun periaatteella "oikea" metsä turvaa myös eri eläinlajien, marjojen, sienten ym. menestymisen, jotka ovat luontoarvojen lisäksi merkittävä taloudellinen tekijä
*energian tuotannossa käyttökelpoinen tekniikka on olemassa
*tavoitteena, että ylikapasiteettia voidaan myydä niin, että se on myös taloudellisesti kannattavaa →esteiden poistaminen
*kunnat voisivat olla mukana yhteistyökumppaneina (osarahoitus, toteutus)
*maatalouden ja muiden maaseudulle sopivien yritysten toimintaedellytysten turvaaminen/maankäyttö, kaavoitus
*pienimuotoisen/-mittakaavaisen maatilatalouden mahdollisuudet?
*maataloustuotteiden suoramyynti, lähiruoan hyödyntäminen → esteet pois

2) **Palvelut**

*oleellisia ovat
-päivähoito
-koulu
-terveyspalvelut (neuvola, lääkäri, sairaanhoitaja)
-vanhusten hoito ja hoiva (kotipalvelut, ruoka, lumityöt, siivous)

Palvelujen järjestämisvastuussa on kunta mutta toteuttamisessa voi soveltuvin osin käyttää monituottajamallia ja sjoituspaikkana monipalvelukeskuksia. Tällaisena voi olla vaikkapa tyhjilleen jäävä koulu. Erityisesti nostettiin esille, että kylien asukkaat voisivat yhdessä pohtia, mikä olisi em. palvelukeskuksen, päivähoidon tai koulun optimaalinen sijainti niin, että ne olisivat mahdollisimman hyvin saavutettavissa. Työryhmä näkee, ettei ole realistista vaatia em. toimipaikkoja kaikille kylille.
Työryhmä huomauttaa, että kylillä olevien palvelujen tuottamisvastuuta ei voi sälyttää ns. 3. sektorin toimijoille, vaan monituottajamallikin perustuu pääosin kunnan vastuuseen.

3) **Infrastruktuuri**

*teiden kunto, kuljettavuus → jatkuva edunvalvontakysymys
-arjen sujuminen, maatilojen ja muiden yritysten liikennöinti
*alueen pohjavesivarat säilytettävä omassa omistuksessa
*sähkönsaannin varmistaminen esim. maakaapeloinnein, linjojen vierihoito
*tiedonsiirto, tietoliikenne → kiinteä yhteys ehdoton, tätä edistetään
*kulkeminen, julkinen liikenne (palvelujen saavutettavuus)

*maankäyttö ja kaavoitus:
maaseutualueiden kannalta keskeinen merkitys on kaavoituksella, koska sillä joko edistetään tai vaikeutetaan/estetään haja-alueiden asumista ja elinkeinoja; tavoitteena on, että kyläkaavat (kevytkaava) ovat todellinen vaihtoehto varsinaisen osayleiskaavan rinnalla
→ yhteys lupakäytäntöihin
*kylien "kuningaspaikat" hyödynnetään rakentamisessa, maisemanhoidossa ja virkistystoiminnassa

4) **Vapaa-aika ja virkistys**

*lähiliikuntapaikat kunnossa ("massaliikunnan" edistäminen) kaikilla kylillä
*tyhjilleen jäävät koulut siirretään kylän käyttöön, mikäli asukkaat niin haluavat → luovutusehdot ovat maltilliset

5) **Maisemanhoito**

Maisema muodostaa ympäristön, jossa asumme, elämme ja liikumme. Siihen kuuluvat luonnonmaisema, kulttuurimaisema, vesistöt ja metsät. Maiseman pitäminen hoidettuna lisää ympäristömme viihtyisyyttä ja houkuttelevuutta myös asuinalueena. Metsien monimuotoisuus ja sen mukaan virkistysarvot voidaan nykymetsätieteen mukaan säilyttää/lisätä hoitamalla metsää jatkuvan kasvatuksen periaatteen mukaan (mm. Pukkala, Lähde, Laiho: Metsän jatkuva kasvatus, Joensuu 2011) menettämättä metsänomistajien taloudellista hyötyä tai jopa lisäämällä sitä.
Jatkuvan kasvun mallissa ovat kokonaisuutena mukana talous-/elinkeinonäkökulmat, maisema ja luonnonhoito.

*suunnittelu ja ohjaus kunnasta
*toteuttamisessa katsottava esim. työllistämismahdollisuudet
*todettiin, että tässä on yleisesti ottaen loputon työsarka
*maisemanhoito on myös henkisen hyvinvoinnin tekijä
*toimenpiteitä:

-kunnat ja asukkaat yhdessä kartoittavat kylien ns. kuningaspaikat
-järjestetään seminaari aiheesta Metsä osa ympäristömme
-suunnitelmat paikallisesta maisemanhoidosta ja sen toteutuksesta

6) Menettelytavat

Kuntalaiset keskiössä -hankkeen lähidemokratiamalli soveltuu erityisen hyvin maaseudun ihmisten sujuvan arjen toteuttamiseen. Kun lähtökohtana ovat aina asukkaiden tarpeet, on kuulemismenettelyn oltava jatkuva. Asukkailla on siten oltava myös oikeus tehdä esityksiä, jotka koskevat heidän elinympäristöään; toisaalta kunnan on otettava esitykset käsittelyyn, jotta lähidemokratia toteutuu.

Oikea kanava on kuntien normaali suunnittelujärjestelmä, jonne maaseudun asiat pitää sisällyttää. Kuntastrategiasta asioiden on edettävä käytännön tasolle toiminta- ja taloussuunnitelmien kautta.

Henkilöresurssi on oltava, ei hankkeena vaan jatkuvasti. Tästä on oltava oma tekstikohtansa hallintosäännössä, joka määrittelee tehtävän keskeisen sisällön ja toimen vastuut ja oikeudet. Aluesihteeri (tai muu sopiva nimike) on kunnan johtoryhmän jäsen.

Lähidemokratian jatkuva toteutuminen edellyttää, että asukkaiden tarpeiden kuuleminen ja huomioon ottaminen tuo toivottavia tuloksia. Näin kehittämisen motivaatio ja intensiteetti säilyvät ja lähidemokratiamalli on uskottava.

Muistiin merkitsi

Kaisu Tuomi

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI (MVA) ERITYISEN KUNTAJAKOSELVITYKSEN YHTEYDESSÄ

TARKASTELU	***ALUETYPOLOGIA** ***ASUMISEN SIJOITTUMINEN**
PERUSTEESIT	***ALUEELLINEN TASA-ARVO** ***IHMISTEN HYVÄ JA SUJUVA ARKI** ***YHDYSKUNTARAKENNE VOISI SÄILYÄ**
ELINVOIMAN EDELLYTYKSET	***MAANKÄYTTÖ JA KAAVOITUS** ***PERUSINFRASTRUKTUURI** ***LOGISTIIKKA** ***TIETOLIIKENNEYHTEYDET /VALOKUITU** ***DEMOKRATIA JA JOHTAMINEN**
TAVOITTEET	**MVA** *** SUUNNITTELUUN** *** PÄÄTÖKSIIN** ***TOTEUTUKSEEN**
SISÄLTÖ	***KONKREETTISIA ASIOITA** **→OLEELLISET HYVÄN ARJEN ELEMENTIT** ***JULKISET PALVELUT** ***TOTEUTTAMISTAPOJA**
KEINOT	***LÄHIDEMOKRATIA** ***ALUESIHTEERI** **→HALLINTOSÄÄNTÖÖN KIRJATAAN TEHTÄVÄT, TOIMIVALTA** **→JOHTORYHMÄN JÄSEN**

MVA -PROSESSI MUIDEN PILOTTIEN TAPAAN, VIIMEINEN VAIHE LAAJAPOHJAINEN TYÖPAJA
RAPORTTI KUNTIEN KÄSITTELYYN → ASIA VIRALLISTUU

HYÖDYNTÄMINEN

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI **TYÖRYHMÄTYÖSKENTELYN SATOA**

ALOITUSKOKOUKSESSA **11.9.2014**

***IHMISEN HYVÄ JA SUJUVA ARKI**

***ALUETYYPIT / IHMISTEN ASUINPAIKAT**

***ELINVOIMAN EDELLYTYKSET:**

***DEMOKRATIA JA JOHTAMINEN**
***MAANKÄYTTÖ JA KAAVOITUS**
***TIETOLIIKENNEYHTEYDET**
***PERUSINFRA**
***LOGISTIIKKA**

PÄRJÄÄKÖ IHMINEN ILMAN JULKISTA SEKTORIA?

TYÖRYHMISSÄ

IHMISEN HYVÄ JA SUJUVA ARKI **LÄHTÖKOHTANA, TAVOITTEENA**

*YKSILÖN JA YMPÄRISTÖN VUOROVAIKUTUS
*KOKO TOIMINTAYMPÄRISTÖ
*ASUKKAIDEN OMAT VALINNAT

KATSE TULEVAISUUTEEN

*ALUEEN TASAPUOLINEN KEHITTÄMINEN

*ALUEELLINEN YHTEISTYÖ
*EI JUUTUTA KUNTARAJOIHIN

*TARVITAAN YKSI VALTUUSTO SEKÄ KOKO ALUETTA VARTEN
*ASIANTUNTIJAVALIOKUNTIA
*AKTIIVISIA TOIMIJOITA, AIDOSTI KIINNOSTUNEITA IHMISIÄ

*TALOUDELLISET RESURSSIT **KOHDENTUVAT ALUEELLE**
*PALVELUISSA ASIOINTIPISTEITÄ
*KÄYTETÄÄN ALUEEN OMIA PALVELUJA

*TODELLISET ASIAKASTARPEET, YHDENVERTAISET PALVELUT

*PALVELUJEN KEHITTÄMINEN, SAAVUTETTAVUUS
-SOTEPALVELUISSA ETÄISYYS EI KUSTANNUSTEKIJÄ
-ELÄVÄT KYLÄT, LUONTAINEN TARVE KYLILLÄ ASUMISEEN

*PERUSASIOIDEN OLTAVA KUNNOSSA

***KUNTALAISEN HYVINVOINTI: KAIKKI KUNNAN PALVELUT**

MITÄ ESTEITÄ

*VANHAT KANKEAT PÄÄTÖKSENTEKOJÄRJESTELMÄT

*USKALLUSTA PUUTTUU

*KUNTARAJAT

*LUOTTAMUSTA PUUTTUU

*TOIMIIKO DEMOKRATIA OIKEIN?

*ONKO KUULEMINEN TASAPUOLISTA?

* OVATKO KAIKKI SALONKIKELPOISIA?

*KANSANÄÄNESTYKSET SUURISTA ASIOISTA?

KUNTATALOUDEN TASAPAINO

PALVELUT KEHITTÄMINEN

MAASEUTUELINKEINOJEN TÄRKEYS

VIESTINNÄN MERKITYS

SANAT OVAT AJATUSTEN ILMIASU

MITÄ KIELTÄ PUHUMME
MIELIKUVIEN LUOMINEN

MAASEUTU SAADAAN PYSYMÄÄN ELINVOIMAISENA KUN ALUEEN ASUKKAAT OTETAAN MUKAAN TOIMINNAN SUUNNITTELUUN JA TOTEUTUKSEEN. TOIMINTOJEN JA PALVELUJEN PITÄÄ OLLA VAIKUTTAVIA JA OIKEIN KOHDENNETTUJA, MIKÄ KÄYTÄNNÖSSÄ TARKOITTAA, ETTÄ KUNKIN ALUEEN ASUKKAITA KUUNNELLAAN JA KUULLAAN JA JÄRJESTETÄÄN TARKOITUKSENMUKAISET PALVELUT. KAAVOITUSASIAT OVAT TÄRKEITÄ. MAASEUDULLA KASVANEET IHMISET HALUAVAT JATKOSSAKIN ASUA MAASEUDULLA, JOS SIIHEN ANNETAAN MAHDOLLISUUS. PITÄÄ PYSTYÄ RAKENTAMAAN UUTTA JA KORJAAMAAN VANHAA ILMAN LIIKAA BYROKRATIAA.

12.1.2015

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI (MVA) ERITYISEN KUNTAJAKOSELVITYKSEN YHTEYDESSÄ

TARKASTELU	*ALUETYPOLOGIA *ASUMISEN SIJOITTUMINEN
PERUSTEESIT	*ALUEELLINEN TASA-ARVO *IHMISTEN HYVÄ JA SUJUVA ARKI *YHDYSKUNTARAKENNE VOISI SÄILYÄ
EDELLYTYKSET	*MAANKÄYTTÖ JA KAAVOITUS *PERUSINFRASTRUKTUURI *LOGISTIIKKA *TIETOLIIKENNEYHTEYDET /VALOKUITU *DEMOKRATIA JA JOHTAMINEN
TAVOITTEET	MVA * SUUNNITTELUUN * PÄÄTÖKSIIN *TOTEUTUKSEEN
SISÄLTÖ	*KONKREETTISIA ASIOITA →OLEELLISET HYVÄN ARJEN ELEMENTIT *JULKISET PALVELUT *TOTEUTTAMISTAPOJA
KEINOT	*LÄHIDEMOKRATIA *ALUESIHTEERI →HALLINTOSÄÄNTÖÖN KIRJATAAN TEHTÄVÄT, TOIMIVALTA →JOHTORYHMÄN JÄSEN

MVA -PROSESSI MUIDEN PILOTTIEN TAPAAN, VIIMEINEN VAIHE LAAJAPOHJAINEN TYÖPAJA
RAPORTTI KUNTIEN KÄSITTELYYN → ASIA VIRALLISTUU

HYÖDYNTÄMINEN	*UUSI KUNTA? *UUDISTUVA YHTEISTYÖ?

- KUNTARAKENNESELVITYS

KAUPUNKI, 2 MAASEUTUKUNTAA

MVA SEN RINNALLA

Asiantuntijana Siikajoen kunnanjohtaja

UUSIA NÄKÖKULMIA

MVA:N HYÖDYNTÄMINEN

Kuntarakenne muuttuu - uusi kunta

mva sopimuksiin

Nykyinen yhteistyö jatkuu

mva kuuluvaksi ja näkyväksi / lähidemokratia

asiat arjesta, ihmisiltä

- PROSESSIN MERKITYS

  Luontevasti kuntarakenneselvityksessä

  Vuoropuhelu tärkeää, tätä ei tehdä virkatyönä

  Alueella oman näköisensä menettely

  Tieto karttuu vaiheesta toiseen

  Itsestään selvyyksien määrä vähenee

- LISÄHUOMIOITA

  Termi on hankala

  Emme arvioi vaikutuksia, luomme niitä

  Alueen tarkastelusta → ihmisten tarkasteluun

  Päärooliss julkiset palvelut / kunnan toiminta

Raahen seutu

Pääkirjoitus 16.10.2014

Päätoimittaja Sanna Keskinen | sanna.keskinen@almamedia.fi

Oikea asia luupin alla kuntajakoselvityksessä

Raahen seutukunnalla parhaillaan tehtävässä kuntajakoselvityksessä on otettu huolelliseen tarkasteluun se, miten mahdollinen kuntaliitos vaikuttaisi maaseutumaisessa ympäristössä asuvien ihmisten arkeen ja palveluihin. Huomio on kiinnitetty oikeaan asiaan, sillä jopa kaksi kolmesta alueen asukkaasta asuu maaseutumaisesti. Usein kuntaliitosselvityksissä jää kovin ohueksi sen arviointi, millä tavalla liitos maaseutuun vaikuttaa. Hyvä, että täällä ei haluta tuota virhettä tehdä.

Kuntaliitokset herättävät maaseudulla usein pelkoa palveluiden katoamisesta. Kiistämätön tosiasia onkin, että liitoskuntien reuna-alueilla on monessa paikassa kuntaliitosta seurannut palvelujen supistamisen aalto. Kyliltä on hävinnyt kouluja, kauppoja ja harrastusmahdollisuuksia. Toisaalta ei voi varmaksi sanoa millä aikataululla tämä olisi tapahtunut ilman kuntaliitosta.

Pelko ja huonot kokemukset lienevät isolta osin seurausta juuri siitä, ettei näitä asioita ja liitoksen vaikutuksia maaseudun ihmisten elämään ole pohdittu riittävästi etukäteen. Ei ole etsitty malleja, joilla palvelut voidaan turvata uudessa tilanteessa eikä mietitty keinoja, joilla syrjäkylien asukkaiden vaikutusmahdollisuudet kunnan päätöksenteossa turvataan. Hyvä ennakointi ja suunnittelu on tärkeää hyvän lopputuloksen löytämiseksi. Jos tässä nyt Raahen seudulla onnistutaan, on se kiitoksen paikka.

RAAHEN SEUTU 13.10.2014

Ei vain maalikylän ehdoilla

Kristiina Tuikkala
kristiina.tuikkala@almamedia.fi

Raahen alueen kuntajakoselvittäjä **Kaarina Daavittila** harmittelee, että kuntien päätöksentekoa arvioitaessa tulee vaikutelma, että kaupungeissa päätöksenteon näkökulma painottuu "ruutukaava-alueelle".

– Näin ei kuitenkaan ole eikä saa olla, koska valtaosa väestöstä asuu maaseutumaisessa ympäristössä.

Hän huomauttaa, että tilanne on sama myös kaikissa Raahen seudun kunnissa Raahe mukaan luettuna.

Raahen seudun kuntajakoselvityksen erityispiirteenä tutkitaan, miten kuntajaon muutokset vaikuttavat maaseutumaisesti asuvien ihmisten arkeen ja palveluiden saatavuuteen. Maaseutuvaikutusten arviointipilottia johtaa Siikajoen kunnanjohtaja **Kaisu Tuomi.**

Maaseutuvaikutusten arvioinnissa tavoitteena on löytää oikeita keinoja parantaa ihmisten turvallista arkielämää ja työssä käynnin olosuhteita erityisesti kuntaliitosvaihtoehdossa.

VESA JOENSUU

Siikajoen kunnanjohtaja Kaisu Tuomi on kokenut, että kuntaselvitystä on lähdetty tekemään ennakkoluulottomasti.

– Pyhäjoen, Raahen ja Siikajoen kuntajakoselvityksessä on otettu vahvasti esille ja näkökulmaksi se, että Raahen seudulla yli kaksi kolmasosaa ihmisistä asuu maaseutumaisesti ja vain yksi kolmasosa kaupunkimaisesti, toteaa Daavittila.

Luvuiksi muutettuna se merkitsee, että noin 35 000 asukkaan Raahen seudulla maaseutumaisesti asuu yli 23 000 ihmistä.

– Palvelujen järjestämisen kannalta tämä on älyttämän tärkeä asia, miettii Tuomi.

Ennemmin kuin maaseutuvaikutusten arvioinnista Tuomi puhuisi kunnan alueellisesta tasa-arvosta. Kyse ei ole maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelusta tai maaseudun edunvalvonnasta. Kyse on koko alueesta.

– Useimmat miettivät, mitä arkeni tulisi olemaan uudessa kunnassa. Miksi palvelut karkaisisivat, kun kaksi kolmas osaa asuu maalla?

Maaseutuvaikutusten arviointi on yleensä painottunut kuntaliitosselvityksen loppupuolelle. Raahen seudulla tavoitteena on järjestää ainakin keskustelutilaisuuksia jo selvitystyön aikana.

Mikäli kuntaliitospäätös syntyy, yhdistymishallituksen tehtäväksi tulee huolehtia, että maaseutuvaikutusten arviointi toteutetaan varsinaisen kuntaliitoksen valmistelutyössä.

SIIKAJOKILAAKSO 30.12.2014

Halutaanko kylät säilyttää?

Kirsi Junttila

Syrjäkyliä ei ole, vaan ihmiset asuvat eri puolilla kuntia. Se otetaan kuntajakoselvityksessä huomioon.

ARKISTOKUVA: SARI JUNNONAHO

Maaseudulla monet elinkeinot liittyvät eläimiin.

SIIKAJOKI Raahen seutukunnan väestä kaksi kolmasosaa asuu maaseutumaisesti, eli pienissä taajamissa, kylissä ja haja-asutusalueella peltojen keskellä.

Raahen kaupungissa on vain yksi kolmasosa asukkaista.

Halutaanko yhdyskuntarakenteen säilyvän kutakuinkin samanlaisena vai hyväksytäänkö keskittyminen?

Mikäli maaseutumaisuus halutaan säilyttää, on siihen suuntaan toimittava päätöksenteossa ja johtamisessa.

–On otettava huomioon asiat, jotka edistävät yhdyskuntarakenteen säilymistä, painottaa Siikajoen kunnanjohtaja **Kaisu Tuomi**., joka laatii maaseutuvaikutusten arviointia (MVA).

Koko maassa MVA tehdään vain kolmella seudulla osana kuntarakenneselvitystä ja Raahen seutukunta on yksi pilottialueista.

MAASEUTU ei ole vain maisemaa tai maataloutta, Tuomi muistuttaa, vaan alueen ihmiset. Heille tärkeää on hyvä ja sujuva arki asuinpaikasta riippumatta.

Työn alla olevassa MVA:ssa ei mietitä, mitä mahdollinen kuntaliitos tarkoittaisi kylissä, mitä se veisi tai toisi. Arvioinnin tavoite on tunnistaa kylien elämää edistävät ja estävät tekijät sekä ottaa ne huomioon suunnittelussa ja päätöksenteossa.

–En lähde lämmittelemään maaseudun omaa kuntasuunnitelmaa, vaan asiat on tuotava yleiseen kuntasuunnitelmaan ja sitä kautta budjettiin ja käytäntöön, Tuomi korostaa.

Arviointia hän on tehnyt yhdessä kylien edustajien kanssa. Keskusteluissa esille on nostettu tuttuja asioita, kuten tiestö, liikenneyhteydet ja kunnalliset palvelut, sekä laajakaista ja elinkeinot. Ne yhdessä tekevät kylissä asumisen mahdolliseksi.

–Laajakaistan saaminen on äärimmäisen tärkeää. Se on jo samalla tavalla perusinfraan kuuluva kuin esimerkiksi tiet, Tuomi tähdentää.

MVA:N vankka arvopohja Tuomen mukaan on se, ettei keskittymistä noin vain puremalla niellä. Sille pannaan hanttiin.

Kunnassa on oltava tietoinen tahto säilyttää kylät, ettei omilla toimilla tehdä kauempana asumisesta turhan vaikeaa.

–Toiminnan on oltava säilyttävää, eikä ihmisiä keskuksiin tai Raahen kaupunkiin ajavaa, Tuomi pohtii.

Tärkeitä välineitä kylien elävänä säilyttämisessä ovat maankäyttö ja kaavoitus. Niillä ratkaistaan, miten kylissä eletään, onko tilaa erilaisille elinkeinoille ja asukkaille. Koko Raahen seudulla maatalous on hyvin merkittävä elinkeino, ja sen toimintaedellytyksistä on Tuomen mukaan pidettävä huolta.

–Ettei kaavaratkaisuilla supistettaisi maatalouden elinpiiriä, hän huolehtii.

KUNTA- ja sote-uudistusten keskellä kylissä pelätään julkisten palvelujen karkaavan entistä kauemmas. Säästöpaineet voivat palveluja puraista, mutta MVA:iin yritetään etsiä keinoja säilyttää palvelut kohtuullisen lähellä. Joka kylälle ei niukan rahan aikana samoja palveluja voi kunta viedä.

–Miten kunnalliset palvelut toteutetaan niin, että ne ovat tavoitettavissa? Voisivatko kylät yhdessä miettiä esimerkiksi päivähoidon paikkaa, että se palvelisi mahdollisimman monia, Tuomi innostaa.

Sama koulujen kanssa. Parempi kylien yhteinen koulu kuin monta pientä, joilla ei ole tulevaisuutta. Sellaista tilannetta Tuomi ei haluaisi nähdä.

KUNTALIITOS epäilyttää, sillä kuntalaiset pelkäävät palvelujen ja lähidemokratian karkaavan kauas liitoksen myötä.

Pelko onkin Tuomen mielestä aiheellinen, jos mahdollisen uuden kunnan johto ei ole valveutunutta.

–Johtaminen on tärkein, se on alku ja loppu. Miten kuntalaisten ääni kuuluu? Miten sitä kuullaan? Valtuutetuilla olisi oltava vahva tietoisuus, että ovat kaikkien kuntalaisten asialla, Tuomi tähdentää.

Tuomi tuntee läpikotaisin kuntasuunnittelun ja johtamisjärjestelmän, ja ne ovat sekä kuntarakenneuudistuksen, maaseudun elinvoiman ja asukkaiden hyvän arjen perusta. Jos johtamisjärjestelmä ei ole kunnossa, kaatuu niin MVA kuin kuntarakennekin siihen.

–Kompastuskivi on, ettei yhteinen asioiden hoitaminen ole kunnossa, Tuomi huokaa ja toivoo kuntapäättäjien näkevän asioita uudesta näkökulmasta.